

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Hawk, wordt samen met Patriot ook organisatorisch samengevoegd in de Triad-conceptie (zie het artikel op blz. 481)

JAARGANG 162
NOVEMBER 1993

11

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: R. A. C. Bertholee
Donkslagen 22, 4823 KE Breda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijff

generaal-majoor der genie
p/a Defensieleergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

A. C. L. Adema

commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

ir. J. W. van Bommel

kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch

kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis

hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL

F. H. Meulman

luitenant-kolonel Koninklijke luchtmacht

drs. G. J. C. Roozendaal

kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

Giethoorn-NND
Postbus 41, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 66 66
I.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

<i>Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht</i>	464
<i>Editoriaal:</i> Samenwerking tussen de krijgsmacht delen	415
mr. J. Hollander: Civiel-militaire betrekkingen. Knelpunten en kansen	465
prof. dr. C.B. Wels: Vier eeuwen bondgenootschappen	474
R.S. van Dam en H. Emmens: Actieve luchtverdediging 2000. Lange-termijnvisie op grondgebonden luchtverdediging van de KLu	481
J.F.W. van Angeren: Doctrine. De onderbelichte dimensie van de militaire professie	488
M.A. Grisnigt: Logistiek van Nederlandse Unprofor-troepen in het eerste jaar	498
<i>Boeken</i>	504

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cfm VS 2-1100

KL-order (CLAS/BLS) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelsondersteuningsfonds, B Schoonmaakartikelen (900814).

KL-med. (BLS) 85.1. Berichten die op civiele adressen moeten worden afgeleverd (901001).

KL-med. (CLAS/BLS) 85.2. Facsimile-berichten (901001).

KL-order (DEBKL) 04.8/15. Procedure rapporten accountantsdienst (901001).

KL-order (DEBKL) 55.3/2. Informatieverstrekking aan de algemene rekenka-

mer (901001).

KL-order (LAS) 78.554. Brevetten voor militaire parachutisten (901001).

KL-order (DEBKL) XX.X/1. KL-orders en KL-mededelingen (901001).

KL-order (CLAS) 45/1. Het beheersen van het energieverbruik (910123).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

KL-order (DPKL) 51.2/200. Opkomstdata, bevorderingsdata alsmede data groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der Koninklijke landmacht (910123).

De aandacht wordt erop gevestigd, dat de officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

U bent actief dienend officier van KL of KLu, maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wél graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?
Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap (contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: Donkslagen 22, 4823 KE Breda

KL-order (Ministeriële regeling) 86/14. Telecommunicatie-aangelegenheden Koninklijke landmacht; niet van toepassing in tijd van oorlog.

Nieuwe publicaties Genie

IK 5-135. Fascines (groot).

IK 5-195. Infanterie pionier luchtmobiel.

VS 5-145. Mijnenlegpeloton.

VS 5-192. Geniegroep luchtmobiel.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

IK 11-1. Elektronische bescherming (2e dr.) Gewijzigde inzichten en naamgeving op eov-gebied (MC 64, NATO EW Policy) hebben een nieuwe opzet van IK 11-1 noodzakelijk gemaakt.

VS 11-55. Handleiding voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingssysteem (2e dr.). Ten behoeve van de beproeving, de opleiding en tot ontwikkeling tot een definitief voorschrift is in 1988 de voorlopige richtlijn VR 11-55 uitgegeven. In VS 11-55 zijn de commentaren op VR 11-55 verwerkt die bij beproevingen naar voren zijn gekomen. Ook is het commentaar op de VR van de gebruikers tijdens oefeningen geëvalueerd en verwerkt. VS 11-55, 2e dr., is vastgesteld door LAS/SSOV, d.d. 17 april 1991, nr SSOV/3253. Hiermee vervalt de 1e druk, uitgegeven als VR 11-55.

MENNENS & CO'S HANDELMIJ.
verto handelsdivisie

Veilig hijsen met Mennens

- Ontwerper-fabrikant-leverancier van alle soorten hijsgereedschappen.
- Testbanken tot 220 ton cap.-gasgloeiovens-eigen reparatiewerkplaats hijsgereedschappen
- Goedkeuringen Arbeidsinspectie en classificatiebureaus.
- Veiligheidsinspecties - Alle controles en onderhoud van hijsgereedschappen in fabrieken, werkplaatsen enz. met eigen servicewagens.
- Mobiele beproevingsinstallatie voor lepels van vorkheftrucks; nieuwlevering vorkheftrucklepels.

- Veilig werken met hijsgereedschappen. Vraag voorlichting met film. Uitgebreide documentatie op aanvraag.

Wij leveren direct uit voorraad:

- Staalkabels tot 110 mm \varnothing staalkabelstropen met talurit, Supersplice splitsen, aangegoten sockets.
- Hoogwaardig stalen kettingen met verbindingen.
- Sluitingen, haken, blokken, ringen, takels, lieren, dommekrachten, persluchtakels, polyester hijsbanden, hydraulische moeraanzetters.

MENNENS & CO'S HANDELMAATSCHAPPIJ B.V.

16 Kommiezenlaan, 3100 AC Schiedam, postbus 106,
telefoon (010) 4373033 - telex 22501 - fax (010) 4623805

FORTIS

Ziet wat niet wil worden gezien

*Forward
Observation and
Reconnaissance
Thermal
Imaging
System*

FORTIS

- Snel operationeel
- Gebruikersvriendelijk
- Geschikt voor inbouw en gebruik op statief
- Detectie 6 km
- Herkenning 2 km
- Identificatie \geq 1 km
- Afmetingen:
46 x 24 x 30 cm
- Gewicht 13 kg

LEICA B.V.

Afdeling D & SP

Postbus 80, 2280 AB Rijswijk

Verrijn Stuartlaan 7, 2288 EK Rijswijk

Tel: 070 - 319 89 99 Fax: 070 - 319 12 40

Leica

Samenwerking tussen de krijgsmachtdelen

De samenwerking tussen de krijgsmachtdelen wordt met een zekere regelmaat aan de orde gesteld, maar het lijkt in het algemeen geen onderwerp waarvoor grote en intensieve belangstelling bestaat. In de defensienota's die sedert de Tweede Wereldoorlog zijn verschenen is aan die samenwerking niet of nauwelijks aandacht besteed. Als ze aan de orde kwam, dan was het veelal meer een gevolg van maatregelen en aanwijzingen die primair ten doel hadden te komen tot een betere sturing of coördinatie van bijvoorbeeld de defensieplanning, de materieelverwerking of het financieel-economisch beheer, dan dat operationele samenwerking tussen de krijgsmachtdelen het oogmerk was.

Het is overigens niet onbegrijpelijk dat die samenwerking nogal eens aan de aandacht ontsnapte, want de krijgsmachtdelen hadden in het tijdperk van de Koude Oorlog niet zozeer te maken met de andere Nederlandse krijgsmachtdelen als wel met dezelfde krijgsmachtdelen van andere NAVO-landen. Als van samenwerking sprake was, dan had dat veelal ook betrekking op de internationale samenwerking. Met name op materieelgebied was dat vanuit de politiek vele jaren een *hot item*. De bekendheid met en de belangstelling voor de andere krijgsmachtdelen was dus

om die reden in het algemeen beperkt. De contacten, die er waren, liepen doorgaans via de Haagse circuits. De belangstelling voor elkaar had nauwelijks betrekking op operationele aspecten, maar was (en is) voornamelijk gericht op planning, budgetverdeling e.d. In deze kaders kon men echter, gelet op de onderlinge achterdocht, nauwelijks van samenwerking spreken. In de Prioriteitennota „Een andere wereld, een andere Defensie” is (op blz. 18) eigenlijk voor het eerst de samenwerking tussen de krijgsmachtdelen concreet aan de orde gesteld. Overigens moet dat ook weer niet worden overdreven, want de omvang van de tekst, die hierop betrekking heeft, beslaat nauwelijks meer dan een halve bladzijde. Als meest sprekende voorbeelden van samenwerking, die in de desbetreffende paragraaf aan de orde komen, zijn drie projecten vermeld: het luchttransport, het amfibische transportschip en de helikopters. De na te streven doelen van deze samenwerking zijn „het bereiken van een meerwaarde van de betrokken eenheden, het voorkomen van duplicering en het bevorderen van de kosteneffectiviteit”. Al zijn de middelen, die in het kader van de hiervoor vermelde projecten worden aangeschaft, primair bestemd voor de inzet ten behoeve van een bepaalde eenheid of krijgsmachtdeel, een inzet elders in de krijgsmacht moet mogelijk zijn. Overigens is ten aanzien van de helikopters niet vermeld aan welke andere inzet wordt gedacht en is ten aanzien van geen van de genoemde projecten aangegeven, hoe een en ander zal worden uitgevoerd. De richtlijnen voor een dergelijke alternatieve inzet, de te coördineren activiteiten, de alsdan te stellen prioriteiten e.d. zijn niet bekend en zullen nog moeten vastgesteld. Aangezien het hier gaat om de alternatieve inzet van schaarse middelen mag worden verwacht, dat de krijgsmachtdelen daarbij verschillende belangen hebben. Het lijkt gewenst hierover nu reeds duidelijkheid te scheppen en daarvoor aanwijzingen uit te geven. Gezien zijn bevoegdheid in dergelijke gevallen coördinerend op te treden, is de Chef Defensiestaf hiervoor de eerst aangewezen persoon om regeland op te treden. De opmerkingen in de genoemde Prioriteitennota blijven niet beperkt tot de vermelde drie projecten; in de laatste alinea van de paragraaf die over samenwerking handelt zijn nog enkele andere zaken opgesomd. Melding wordt gemaakt van het afstemmen van het optreden van het Korps mariniers en de luchtmobiele brigade voor vredesoperaties. Ook is de noodzaak

tot samenwerking in het kader van crisisbeheersingsoperaties gestipuleerd. Als onderwerpen waarop dit betrekking heeft, worden genoemd „transport, medische verzorging, luchtverdediging, vuursteun, verbindingen, bewaking en beveiliging, politiediensten en het verlenen van geniesteun”. Ook bij deze onderwerpen is niet nader aangegeven, op welke wijze dat zal worden gerealiseerd en wie is belast met de regeling en de coördinatie. Alhoewel vele maatregelen van uitvoerende aard pas kunnen worden genomen als inzet werkelijk aan de orde is, moeten de voorwaarden, waarbinnen alsdan kan worden gehandeld, van te voren zijn vastgesteld en vastgelegd. Daartoe zullen reeds nu aanwijzingen moeten worden verstrekt over de aard van de onderbevelstellingen, de planning, logistieke ondersteuning, verbindingen, opleidingen, oefening e.d. Men mag verwachten, dat ook hier de Defensiestaf de nodige aanwijzingen zal geven.

De vermelde opsomming in de Prioriteitennota geeft de indruk limitatief te zijn. Daarvan uit te gaan lijkt echter niet juist want, uitgaande van de hiervoor weergegeven oogmerken van de samenwerking, is de toetsing van ieder aspect dat bij crisisbeheersingsoperaties aan de orde komt, aan die doelen noodzakelijk.

Het is vermoedelijk niet overdreven te stellen, dat met name op het gebied van procedures nog veel coördinerende maatregelen noodzakelijk zijn. De krijgsmachtdelen blijken op verschillende gebieden eigen systemen en procedures in gebruik te hebben, die vermoedelijk vanuit een „historische” ontwikkeling verklaarbaar zijn, maar een goede samenwerking in de

weg staan. In dit verband kan men denken aan maatregelen en aanwijzingen van financieel-administratieve aard alsmede aan de verschillen in personeelsbeheer, dienstcorrespondentie, voorschriften, begrippen en definities, de huishoudelijke dienst, enz. Het zijn onderwerpen die ogenschijnlijk van minder belang zijn, maar waarover bij samenwerken ondubbelzinnigheid gewenst en veelal noodzakelijk is. Uiteraard zal daarbij rekening moeten worden gehouden met het specifieke karakter van elk der krijgsmachtdelen. Wel zal dan moeten worden vastgesteld wat dit specifieke dan inhoudt en waarom dat eventueel als een verhindering wordt aangemerkt om tot gelijke regels of meer uniformiteit te komen.

De in het kader van deze operationele samenwerking te nemen maatregelen zullen – alhoewel niet in eerste instantie beoogd – aldus een bijdrage kunnen leveren aan de verbetering van de uniformiteit binnen de Defensieorganisatie. Een dergelijke verbetering is overigens niet alleen in het kader van mogelijk toekomstige crisisbeheersingsoperaties nodig, maar is bij een krimpde krijgsmacht en bij verkleining van de budgetten eigenlijk niet minder dan een *must*. Het is dan ook jammer dat in de Prioriteitennota niet meer aandacht aan dit onderwerp is besteed, want de drie vermelde doelen, die met de samenwerking worden beoogd, zijn het nastreven meer dan waard. Regelingen om de aangekondigde samenwerking tussen de krijgsmachtdelen zo nodig te kunnen effectueren alsook onderzoek naar verdere mogelijkheden kunnen, gezien de actuele situatie, nauwelijks nog uitstel lijden.

mr. J. Hollander

voorzitter Stg Maatschappij en Krijgsmacht, vice-voorzitter Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht

Civiel-militaire betrekkingen

Knelpunten en kansen

Nederland ontmantelt de dienstplicht en dat blijkt nog niet eens zo gemakkelijk. In welk tempo kan het? Hoe motiveer je steeds kleinere lichten dienstplichtigen? Hoe weeg je hun belangen af tegen die van het beroepspersoneel en hoe waarborg je de continuïteit van de organisatie? Moet de Grondwet nu wel of niet worden gewijzigd? Deze en nog een handvol andere vragen houden de diverse betrokkenen al geruime tijd bezig en ze waren ook volop aan de orde half mei, tijdens de parlementaire behandeling van de Prioriteitennota. Er voegde zich hier en daar nog enige *last-minute*-twijfel aan toe of afschaffing van de dienstplicht *sowieso* wel verstandig is. Ten slotte moet maar worden afgewacht of het met de werving echt gaat lukken en is dat in het licht van de internationale veiligheidssituatie niet een te grote gok? Maar uiteindelijk is toch de uitkomst bezegeld van een debat dat na de val van de Muur snel op gang kwam en waarin de optie van een beroepsleger steeds meer aanhang kreeg. Niettegenstaande de aarzelingen van het laatste moment en ongeacht de overgangsprikelen, heeft die keuze wel degelijk een flink politiek en maatschappelijk draagvlak: 70% van de publieke opinie gaat, net als een duidelijke meerderheid in de Tweede Kamer, akkoord met de komst van een beroepsleger [1].

Het is verleidelijk nog eens in te gaan op het debat over de dienstplicht, zoals dat de afgelopen drie jaar is gevoerd, en op de omstandigheden en argu-

menten die de uitkomst ervan bepaalden. Was die inderdaad onvermijdelijk? Was de militaire en maatschappelijke logica van het post-Koude-Oorlogstijdperk zo dwingend, dat dienstplicht wel moest verdwijnen? Of was er wellicht een derde weg denkbaar geweest, bv. in de trant van dienstplicht-nieuwe-stijl, zoals de Commissie Dienstplicht voorstelde? Of, nog radicaler, in de vorm van algemene dienstplicht, waarover de discussie kort en hevig oplaaide, proefballonnen en zeepbellen inclusief? Intrigerende vragen, waarover vast en zeker historici en sociologen zich nog wel eens zullen buigen, ergens in de 21e eeuw, of eerder. Maar misschien gaan dergelijke vragen ook spoken in het achterhoofd van wie de komende jaren dat novum in de moderne militaire geschiedenis van Nederland moeten vormgeven: een kader-vrijwilligerskrijgsmacht, een beroepsleger. Dat zal hoe dan ook een heel karwei worden, met tegenslagen, met twijfels, en zo nu en dan met een vleugje heimwee naar de dienstplicht. Het is goed om op zo'n moment te bedenken dat ook bij een andere keuze een zwaar karwei had moeten worden geklaard, in militair zo goed als in maatschappelijk opzicht. Een doelmatige en rechtvaardige dienstplicht-nieuwestijl zou een grote politieke investering en een enorme beleidsmatige inventiviteit hebben gevergd. Daarbij komt dat, ongeacht de keus voor het één of het ander, de ingrijpende verandering van de krijgsmacht zich moet voltrekken binnen knellende randvoorwaarden. Het proces van herstructurering en verkleining vindt immers niet alleen plaats vanwege gewijzigde internationale betrekkingen, maar ook onder druk van binnenlandse processen en overwegingen. De bijdrage die Defensie met enige regelmaat moet leveren aan de sanering van de overheidsuitgaven, is daarvan een voorbeeld. Dat andere ministeries, Ontwikkelingssamenwerking, Sociale Zaken, Onderwijs, ook worden getroffen, is vaak maar een schrale troost. >

Dit artikel is een bewerking van een lezing door de auteur tijdens een door de Bevelhebber der Landstrijdkrachten georganiseerd symposium over het thema „Verankering van een beroepsleger in de maatschappij”, gehouden op 27 mei jl. op het Instituut Defensie Leergangen te Rijswijk. De redactie acht de aard en de inhoud van deze, soms uitdagende, lezing van zodanig belang, dat zij met de publikatie als artikel aan de inhoud ervan een ruimere bekendheid wenst te geven.

Probleemstelling

Waarschijnlijk wel de grootste opgave waarvoor krijgsmacht en maatschappij staan – zij raakt de kern van de civiel-militaire betrekkingen – is het verwerven van een wel doordachte consensus m.b.t. doel en draagvlak. Waarvoor, waar en tegen welke prijs wil Nederland zijn militairen inzetten? Die vraag is de afgelopen maanden uitvoerig besproken, met name in verband met de Joegoslaviëse tragedie. Die discussie zal, in het algemeen gesproken, zeker doorgaan, zonder dat zij ooit volledig wordt afgerond. Steeds wanneer de ene of andere missie zich aandient, vangt als vanzelfsprekend het debat aan. Wel of niet meedoen, onder welke voorwaarden en op welke manier? Daar zitten veel kanten aan, niet in de laatste plaats voor de individuele militair, die het moet doen. In het laatste deel van dit artikel zal ik op deze kwestie terugkomen, maar eerst wil ik ingaan op een aantal andere aspecten van de civiel-militaire betrekkingen zoals die zich mogelijk gaan ontwikkelen.

Hoe gaat dat beroepsleger, qua samenstelling, qua sfeer, in de Nederlandse samenleving passen? Welke maatschappelijke ontwikkelingen doen zich in het bijzonder gelden en kan er, in het verlengde van de militaire kerntaken, sprake zijn van sociale *spin-off*? Hoe zal per saldo de balans uitvallen qua waardering voor de krijgsmacht en qua integratie in de maatschappij?

Het zijn vragen die de krijgsmacht als geheel raken, maar in het bijzonder de Koninklijke landmacht die, veel ingrijpender dan marine en luchtmacht, wordt geconfronteerd met de afschaffing van de dienstplicht. Dat neemt niet weg dat ik in de loop van mijn betoog vaak het begrip „krijgsmacht” zal gebruiken. Dat is nu eenmaal iets dat buitenstaanders doen, maar bovendien: de gemeenschappelijkheid overstijgt tenslotte de verschillen, en dat gaat waarschijnlijk alleen maar sterker worden.

Langer en kleiner

Maatschappelijke ontwikkelingen die de krijgsmacht raken zijn velerlei. Neem het feit – E. Ellens wijdde onlangs een artikel eraan [2] – dat Nederlandse jongemannen steeds langer worden. In 1965 was een 20-jarige gemiddeld 1,76 m, op dit moment is hij 1,82 m, en daarmee maakt hij deel uit

van de langste bevolkingsgroep ter wereld. De krijgsmacht heeft inmiddels dan ook nieuwe bedden besteld, 2,20 m lang, om deze reuze-soldaten een comfortabele nachtrust te gunnen. Heel wat lastiger is het, aldus Ellens, om diverse soorten cabines en cockpits zo aan te passen, dat chauffeurs en bemanningen op ergonomisch verantwoorde manier hun werk kunnen doen. Ik vraag mij af, als ergonomische leek en als lid van de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht, of het niet logisch is juist voor dergelijke functies met name vrouwen te werven, die immers gemiddeld minder lang zijn. Maar de krijgsmacht zal zelf vast ook op dat idee zijn gekomen.

Hoe dan ook, in één opzicht wordt de krijgsmacht dus groter, maar overigens wordt zij, zo weten wij allemaal, voornamelijk kleiner. Dat geldt, op diverse manieren, ook voor haar plaats in de samenleving. Haar presentie in nogal wat regio's en steden neemt af, en hier en daar verdwijnt zij zelfs helemaal. Voor de betrokken gemeenten kan dat, uit een oogpunt van economie en werkgelegenheid, een pijnlijk verlies zijn. Maar op de meeste plaatsen moet het toch mogelijk zijn – deskundigen inzake regionale economie hebben daarop gewezen – via koersverlegging het vertrek van de krijgsmacht op te vangen [3]. Het valt op dat vaak ook in sociaal opzicht van een verlies wordt gesproken, want het zijn de militairen, zo wordt dan gezegd, die bv. het kader vormen waarop sportverenigingen draaien. En dat bevestigt dan weer de indruk, waarvoor ook wel enige wetenschappelijke onderbouwing bestaat, dat beroepsmilitairen als burgers vaak meer dan gemiddeld actief zijn en volop in de samenleving staan [4].

Heterogene doelgroep

Het is goed dat te onthouden, juist wanneer wij vervolgens vaststellen dat zonder dienstplicht de civiel-militaire betrekkingen op een bepaalde manier zullen versmallen. De dienstplichtigen zijn een omvangrijker en gemêleerder doorsnee uit de jeugdpopulatie dan de beroepssoldaten zullen zijn. Door de dienstplicht krijgt de krijgsmacht voor heel veel Nederlanders een persoonlijk gezicht. Iedereen kent wel iemand die in militaire dienst is geweest, en in menige ontmoeting is die, hoe terloops en met welke strekking dan ook, onderwerp van gesprek. In vergelijking met die situatie zal er vast sprake

zijn van een zekere anonimisering van de krijgsmacht, en mogelijk van enige sociale distantie tegenover de soldaten. Niet al te dramatisch, ten slotte stromen ook de BBT voor een groot deel in hoog tempo door, maar toch. Daarom is het uit een oogpunt van civiel-militaire betrekkingen belangrijk te doen wat vanwege de werving *sowieso* moet worden gedaan: dienen als BBT aantrekkelijk maken voor een heterogene doelgroep, d.w.z. ook voor wat hoger opgeleiden, voor vrouwen (dus niet alleen omdat ze kleiner zijn!), voor allochtonen. En ervoor te zorgen dat een kort-verbandcontract geen doodlopend slop blijkt, maar integendeel een goeie opstap naar werk in de civiele sector. Op één en ander is door de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht in diverse adviezen gehamerd [5] en het moet gezegd dat de Prioriteitennota op deze punten allerlei verstandige voornemens bevat, waarvan men alleen maar kan hopen dat zij in de praktijk zullen werken [6]. Het besef dat het moeilijk gaat worden klinkt intussen duidelijk genoeg door in de nota. Wat dat betreft heeft het bereidheidsonderzoek van de Commissie Dienstplicht (ook al ging dat uit van een grotere wervingsbehoefte) genoeg gedaan om de verwachtingen te temperen [7].

Hoe moet in dit verband worden aangekeken tegen de suggestie om jongeren die iets op hun kerfstok hebben, nadat ze hun straf hebben uitgezeten, een contract als BBT aan te bieden? (O.a. staatssecretaris Kosto van Justitie deed die suggestie [8].) Iedere rekrut is er één en resocialisatie van jeugdige criminelen is belangrijk genoeg; het mes zou dus aan twee kanten kunnen snijden. De achterliggende idee echter, dat juist de krijgsmacht als organisatie extra bekwaam is om iets aan die resocialisatie toe te voegen, moet met behoedzaamheid worden gehanteerd. Te vaak liggen stereotype opvattingen over gezag, discipline en gehoorzaamheid eraan ten grondslag, die niet overeenkomen met hoe de verhoudingen in een modern, vermaatschappelijkt leger feitelijk (moeten) zijn, ook om functionele redenen. Bovendien moet worden gewaakt voor het risico van vandalisering van de verhouding tussen soldaten onderling. De groep als werk- en vaak ook leefeenheid is vitaal in de krijgsmacht en het was niet voor niets dat onder de dienstplicht jongens met een strafblad van enige omvang juist werden geweerd. Dat mag met het oog op het beroepsleger best opnieuw worden overdacht, maar dan wel op

een afgewogen manier, d.w.z. met een scherp oog voor de oude economische wijsheid *bad money drives out good*. Dat kan ook voor mensen gelden. En de optie van aparte eenheden, een pseudo-vreemdelingenlegioen, lijkt mij evenmin passend binnen onze soort samenleving en krijgsmacht. Voorlopig is het aanstellen van ex-beroepsmilitairen als cipier waarschijnlijk beter beleid dan het werven van ex-gedetineerden als beroepsmilitair.

Zo civiel als mogelijk...

Los van deze kwestie: de sfeer en de verhoudingen binnen het beroepsleger zullen in een aantal opzichten verschillen van hoe ze, onder invloed van dienstplichtigen, tot dusver waren. Alleen al de kortgeknipte hoofden van de luchtmobiele brigade maken dat duidelijk. Enige aansporing van meer of minder informele groepsnormen zal bij deze uiterlijke uniformering wel een rol hebben gespeeld. Afgewacht moet worden hoe andere eenheden, die zich in mindere mate als elite kunnen of willen manifesteren, eruit gaan zien. Maar ook daar zal het voor het oog mogelijk wat uniformer en wat fanatieker toegaan. Dat is normaal en sommigen van ons, of zelfs velen, zullen er niet rouwig om zijn. Aan de andere kant en zonder daar puriteins over te doen: het ideaal van de vermaatschappelijking, onder het motto „zo militair als nodig, zo civiel als mogelijk”, dient wel degelijk te worden gekoesterd. De Nederlandse soldaat is een mondige burger in uniform, met plichten en rechten, en dat moet zo blijven, ook en juist in een beroepsleger. Dat dit op zijn beurt nieuwe impulsen kan geven aan het proces van vermaatschappelijking wordt duidelijk uit de plannen van het ministerie van defensie om de BBT, zodra zij paraat zijn, legering te verschaffen in vier- of zelfs tweepersoonskamers. Met inachtneming van wat voor de organisatie belangrijk is – groepsvorming, een buddiesysteem – wordt zoveel mogelijk privacy geboden. En dat kan voor de werving alleen maar positief uitpakken.

In het algemeen zou de strategie „zo civiel mogelijk, zo militair als nodig”, heel wel naar twee kanten kunnen werken, d.w.z. goed voor de integratie van maatschappij en krijgsmacht en gunstig voor de werving. In dat kader past bv. ook het kritisch doorlichten van functies op hun militaire karakter en het relatief doen toenemen van het aantal burgerfuncties. Het idee van deeltijdwerk in de krijgs-

macht is inmiddels niet meer taboe, en daarmee kan worden ingespeeld op een toonaangevende trend in de arbeidsmarkt. Aldus zou een beroepsleger in een aantal opzichten aan het proces van vermaatschappelijking het zijne kunnen toevoegen. Maar het zal zich, ik zinspeelde al erop, in sommige andere opzichten juist sterker gaan onderscheiden, en de eigen militaire subcultuur meer gaan profileren dan onder de dienstplicht gangbaar of haalbaar was. Een dergelijke verandering van sfeer en uitstraling, inclusief beroepstrots, valt heel wel te billijken, zolang ze een functionele grondslag heeft en zolang ze het ideaal van de burger in uniform in de kern onaangetast laat.

Ook in het buitenland

Het zou overigens goed kunnen zijn dat de verworvenheden van de vermaatschappelijking vooral ook buitenlands moeten worden bewaakt. De MRK heeft in zijn reactie op de Prioriteitennota (nogmaals) erop gewezen, dat bij internationale missies een soms al te eenzijdige aanpassing aan andermans normen dreigt [9]. De MRK acht dat ongewenst, en waarschuwt voor een negatief effect op motivatie en werving. Prikkelend was de stelling die de voorzitter van het CNV onlangs formuleerde: Nederland moet alleen samenwerken met de legers van landen die óók aan militairen de vrijheid van vakvereniging toestaan. Het is een stelling waarop zich nog wel een aantal varianten laat bedenken, bv.: Nederland moet alleen samenwerken met legers die homoseksuele militairen zonder voorbehoud in hun organisatie aanvaarden en opnemen.

De spoeling zou, vrees ik, wel erg dun worden wanneer wij dit soort voorwaarden gaan stellen en ik wil ze dan ook niet in ernst als beleids optie aanbevelen. Internationale missies vragen om respect voor elkaars waarden en normen, natuurlijk, en alleen al om puur functionele redenen moet wederzijdse aanpassing plaatsvinden. Nederland kan echter niet een voor hem fundamenteel model van civiel-militaire integratie verloochenen omdat andere landen niet ervan willen weten. Dat model weerspiegelt een aantal karaktertrekken van onze samenleving, waaraan wordt gehecht, die een politieke en beleidsmatige vertaling hebben gekregen en waarvan wij willen dat ze zich blijvend doen gelden, in binnen- en buitenland. Ook en juist bij een

beroepsleger. Heel terecht heeft de minister van defensie onlangs nog eens beklemtoond dat bv. homoseksuele militairen wat Nederland betreft onvoorwaardelijk participeren in buitenlandse missies. Met de betrokkenen wordt echter wel tevoren gesproken over gevoeligheden die elders bestaan en over hoe daarmee rekening te houden [10].

Beeldvorming

Het kwam al even ter sprake: 70% van de Nederlandse bevolking gaat akkoord met de afschaffing van de dienstplicht. Tegenover het beroepsleger dat daarvoor in de plaats komt, zo blijkt uit hetzelfde onderzoek, neemt een eveneens ruime meerderheid een positieve of tenminste neutrale houding aan. Crisisbeheersing en vredeshandhaving enerzijds, humanitaire hulpverlening anderzijds, worden door 80% als de belangrijkste taken genoemd. Tegelijkertijd is oorlogvoering als taak waarop de krijgsmacht voorbereid moet zijn, geenszins onbelangrijk geworden in de ogen van de publieke opinie. Daarnaast zou men een militaire rol bij de bestrijding van internationale misdaad helemaal zo gek niet vinden [1]. Missie-substitutie, zoals dat wel wordt genoemd, is kennelijk aan alle kanten populair: de krijgsmacht wordt evengoed geschikt geacht voor „zachte” hulpverleningstaken, als voor „harde” repressieve klussen. Zonder wat de publieke opinie voorstaat allemaal even letterlijk en serieus te nemen, kan toch worden gezegd dat die de andere defensie en haar nieuwe imago op haar manier heeft opgepikt. Met de krijgsmacht kun je van alles *doen* tegenwoordig, dat is tenslotte ook de strekking van hoe zij, oneerbiedig gezegd, beleidsmatig wordt verkocht: multifunctioneel, flexibel, snel inzetbaar.

Dat beeld wordt, logisch en terecht, ook bij de werving gebruikt; de luchtmobiele brigade voorop. Actief en doelgericht bezig zijn, dat is wat de spots uitstralen. Hopelijk kan dat worden waargemaakt bij contracten van diverse duur en hopelijk laat het zich combineren met het besef dat de BBT óók actief en doelgericht bezig moet zijn, met zijn of haar eigen post-militaire loopbaan.

Maar men is zich, zo blijkt, bij de Koninklijke landmacht heel goed ervan bewust hoe belangrijk het is dat de nieuwe beroepssoldaten in beide opzichten slagen: dat zij het werk bij de KL als zinvol ervaren en dat ze een succesvolle overstap maken naar de

civiele samenleving. Vanuit een oogpunt van civiel-militaire betrekkingen gaat dit, denk ik – samen met de al eerder gememoreerde noodzaak om een heterogene doelgroep aan te spreken – een sleutelkwestie worden. Voor zover sociale distantie tegenover de soldaten dreigt, kan die langs deze weg worden tegengegaan. Want wanneer de krijgsmacht zowel goede soldaten als goede burgers aflevert, doet zij tenslotte aan een vorm van maatschappelijke dienstverlening en is er inderdaad sprake van sociale *spin-off*.

Geweldstoepassing

In de publieke-opiniepeiling die ik zojuist aanhaalde zat nog een andere vraag en in de publiciteit trok die verreweg de meeste aandacht: Moet Nederland meedoen aan een militaire interventie in Joegoslavië, ook wanneer het vrijwel vaststaat dat eigen soldaten zullen worden gedood of gewond? Ja, zei 66% van de Nederlandse bevolking. Een antwoord met een emotioneel karakter, vast en zeker. De schok zou groot zijn wanneer er onder Nederlandse militairen inderdaad slachtoffers vallen. Wellicht klinkt dan snel de roep om terugtrekking, al is ook een andere reactie denkbaar: dóórgaan, om de offers niet vergeefs te maken. In ieder geval, dat velen vinden dat desnoods een prijs in mensenlevens moet worden betaald, zegt vermoedelijk vooral iets over het grote gevoel van urgentie m.b.t. de kwestie Joegoslavië. Het laat zich echter ook in verband brengen met de opvattingen over de nieuwe krijgsmacht in het algemeen. De idee daarachter, zo zei ik al, is snel opgepikt door de publieke opinie, inclusief de gedachte dat je dienstplichtigen niet, maar beroepsmilitairen wél kunt opdragen aan verre, riskante missies deel te nemen. Per saldo is dat tenslotte ook de belangrijkste politieke overweging om de dienstplicht, althans de opkomstplicht, af te schaffen: de functionaliteit van een professionele krijgsmacht die zonder pardon de wijde wereld kan worden ingestuurd.

Dat in feite de dilemma's rond militaire geweldstoepassing groot kunnen zijn, wordt juist door het Joegoslavische drama duidelijk gemaakt. Het gaat mij hier natuurlijk niet om de mérites daarvan als zodanig en om de vraag of en hoe in dat conflict interventie van buitenaf had kunnen of moeten plaatsvinden. Daar zitten allerlei veiligheidspolitieke en militairtechnische aspecten aan die hier niet

aan de orde zijn. Maar het is ook, en misschien wel ten diepste, een vraagstuk van civiel-militaire betrekkingen. Zoals ik in het begin van mijn artikel zei: waarvoor, waar en tegen welke prijs wil Nederland in het post-Koude-Oorlogtijdperk zijn krijgsmacht inzetten? In het verlengde daarvan: zal het verwachtingsvolle publieke klimaat niet omslaan in scepsis wanneer herhaaldelijk blijkt dat voor allerlei conflicten, waarin mensenrechten hartverscheurend worden geschonden, vaak geen militaire oplossing is, in ieder geval geen *quick fix*? En dat, ondanks alle moderne technologie in de lucht en op zee, het toch steeds weer grondtroepen zijn (weliswaar op hun beurt alleszins eigentijds uitgerust) die het beslissende, soms vuile en vaak gevaarlijke, werk moeten opknappen? Accepteert men dat ook de inzet van een beroepsleger aan allerlei voorwaarden is gebonden, politiek, militair, maatschappelijk, moreel? Is er voldoende besef dat het buitenlandse beleid van Nederland, internationaal gezien, geen zelfstandige en doorslaggevende factor is? Of gaan de frustratie en woede over kennelijke machteloosheid zich ook uiten in de richting van de militaire professionals, die koeltjes interventiescenario's onderuithalen, als uitzichtloos en onaanvaardbaar riskant?

Opinies van militairen

Ziedaar een aantal retorische vragen die te zamen iets van een spanningsveld suggereren dat mede consequenties kan hebben voor de civiel-militaire betrekkingen. En dat voor wrijving kan zorgen tussen publieke opinie, militaire professionals en politiek; met de pers als platform en belangrijke medespeler. De afgelopen tijd was van die wrijving wel iets merkbaar, zij het vooral in de verhouding tussen politiek en krijgsmacht. Aan de ene kant ligt dat aan traditionele, zeg maar, cultuur-karakterologische verschillen; die zijn er óók tussen bv. politiek en politie. In het geval van de krijgsmacht echter komt daarbij dat die nog maar net is begonnen met een ingrijpend veranderingsproces en zich tegelijkertijd ziet geconfronteerd met deelneming aan een handvol hachelijke militaire operaties, die een zware wissel trekken op organisatie en personeel. De politiek van haar kant moet zich na de Koude Oorlog volledig heroriënteren op het lange-termijnveiligheidsbeleid, maar moet ook van dag tot dag reageren en beslissingen nemen. Dat in die omstandig-

heden de inzichten wel eens stevig botsen is niet meer dan normaal, zolang dat maar gebeurt met respect voor elkaars positie en verantwoordelijkheden. In het algemeen lijkt het mij niet alleen aanvaardbaar maar zelfs gewenst dat aan het publieke debat door militairen, actief dienend of buitendienst – misschien moet ik zeggen: in buitengewone dienst – wordt deelgenomen. Dat zij dan ook zelf vuur trekken hoort natuurlijk erbij en een beeld van overvoorzichtige professionals, of het nu terecht is of niet, zou zich dan inderdaad tegen hen kunnen keren, doordat het scepsis of zelfs hoon oproept. Vooralsnog wordt dat beeld voldoende gecorrigeerd door wat Nederlandse militairen feitelijk in VN-verband doen. De publieke opinie zo goed als de media weten dat, dunkt mij, op waarde te schatten, ongeacht de frustratie die een ieder voelt bij het voortwoekerende geweld, vooral in Joegoslavië natuurlijk. Maar die frustratie is er duidelijk genoeg ook, wellicht nog sterker en zeker doorleefder, bij de militairen ter plekke. Het engagement met de missie lijkt bij hen vaak aanzienlijk.

In het algemeen, zo blijkt uit een enquête van het NIPO in opdracht van de afd. Gedragswetenschappen van de Koninklijke landmacht, kan een overgrote meerderheid van het beroepspersoneel zich heel goed identificeren met de nieuwe taken van de krijgsmacht, *peacekeeping* en *peace-enforcing*. Men onderschrijft ook in ruime meerderheid de specifieke missies in Joegoslavië en, zij het relatief iets minder ruim, in Cambodja. Van de ondervraagden antwoordt 86% bij aanwijzing voor een VN-missie te zullen gaan. Weliswaar werd bij die vraag uitdrukkelijk erop gewezen dat weigering tot onvrijwillig ontslag kan leiden [11].

Kortom, in kwantitatieve zin lijkt er geen sprake te zijn van een omvangrijk bereidheids- en motivatieprobleem onder beroepspersoneel m.b.t. VN-taken. Voor de minderheid die dat probleem wel heeft mag best enig begrip worden opgebracht... en begeleiding bij het vinden van een andere baan.

Gewetensbezwaren en Grondwet

Het zou overigens onjuist zijn te denken dat bereidheid en motivatie vanzelf ophouden een zelfs maar klein probleem te zijn, omdat immers iedereen die nu en in de toekomst tot de krijgsmacht toetreedt weet waar hij aan toe is. Maar er zullen zich onverwachte internationale ontwikkelingen voordoen en

onvoorziene en zelfs omstreden missies. Of er zoiets als een regeling voor gewetensbezwaren van beroepspersoneel moet komen, zoals is gesuggereerd uit de hoek van de Geestelijke Verzorging, weet ik niet. Maar de discussie daarover hoeft niet op voorhand te worden afgekap. Duidelijk is wel dat er een spanning zit tussen aan de ene kant het profiel van de krijgsmacht als een moderne werkgever, die aantrekkelijke, perspectiefvolle banen te bieden heeft, en aan de andere kant haar bestaansgrond als „zwaarmacht”, om het met een ouderwets woord te zeggen. Bij alle missie-substitutie moet die niet worden verdrongen.

Daarom is het belangrijk dat aanstaande beroeps, zeker ook op soldatenniveau, ervan zijn doordrongen dat zij zich in geweldstoepassing gaan bekwaamen en dat zij in levensgevaarlijke, eventueel oorlogsomstandigheden kunnen terechtkomen. Wat dat laatste, indien het regelmatig en langdurig zou voorkomen, voor de werving en het maatschappelijk draagvlak betekent, is in feite de grote onbekende van beroepslegers in de moderne tijd.

In dit verband wil ik graag wijzen op de aanbeveling van de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht om de taken van de krijgsmacht met zoveel woorden in de Grondwet op te nemen. De interpretatieproblemen rond de „bescherming der belangen van de Staat”, kunnen naar de mening van de MRK worden voorkomen wanneer de huidige drievoudige taak – ruwweg: verdediging eigen en bondgenootschappelijk gebied, crisisbeheersing en hulpverlening – expliciet in de Grondwet wordt verwoord [9]. Dat schept duidelijkheid voor maatschappij en krijgsmacht. En als de krijgsmacht juist helemaal uit de Grondwet verdwijnt – voeg ik op persoonlijke titel eraan toe – laat deze drievoudige taak dan in ieder geval wettelijk zijn vastgelegd. Natuurlijk is daarbovenop een maximum aan duidelijkheid gewenst over de buitenlands- en defensiepolitieke maatstaven voor meedoen aan *peacekeeping* en *peace-enforcing*. Al kunnen nòch mogen (grond)wettelijke formules en veiligheidspolitieke prioriteiten verhinderen dat in concrete gevallen van uitzending steeds een publiek debat plaatsvindt, met alle rationele en emotionele argumenten van dien.

Sociale, politieke en professionele integratie

Ik heb in vogelvlucht een aantal aspecten behan-

deld van de civiel-militaire betrekkingen in Nederland, zoals die zich aandienen in het zicht van een beroepsleger. Ik ben eerst ingegaan op samenstelling, sfeer en uitstraling, daarna op zin, doel en draagvlak. Sociale integratie enerzijds, politieke integratie anderzijds, met in het middelpunt steeds weer de mensen die, van hoog tot laag, de organisatie gestalte geven. Herkenning en erkenning van hun vakkennis en motivatie laten zich vangen onder de noemer professionele integratie. Daarbij gaat het niet alleen om de beeldvorming van de beroepsgroep naar buiten, maar ook, dwars door alle verschil in functie en verantwoordelijkheid heen, om de groepsvorming naar binnen. Ik denk dat bij beide kanten van deze professionele integratie, dus extern en intern, de belangenverenigingen een sleutelrol gaan spelen. Mede aan hen de taak de BBT erbij te betrekken, als gewaardeerd militair en als volwaardig werknemer.

Het zou fluiten in het donker zijn te zeggen dat het allemaal wel goed zal komen met de professionele, de sociale en de politieke integratie van maatschappij en krijgsmacht. Daarvoor zijn de knelpunten veel te evident, en daarvoor is de toekomst, nationaal en internationaal, veel te ongewis. Toch is de

start richting beroepsleger, vanuit de civiel-militaire betrekkingen gezien, hoopgevend en kansrijk. Er is een breed draagvlak, niet alleen bij de publieke opinie, maar ook bij allerlei maatschappelijke instellingen. Daarop kan de krijgsmacht, in het bijzonder de landmacht, inspelen met modern management en met eigentijdse voorlichting, regelmatige en openhartige persbriefings inclusief. In het algemeen mag naar binnen en naar buiten toe het motto „zo civiel mogelijk, zo militair als nodig”, leidraad zijn.

In het begin van dit artikel heb ik gezegd dat wij nog wel eens zullen worden geplaagd door heimwee naar de dienstplicht. Toch is het essentieel te beseffen dat, militair en maatschappelijk gezien, wat het beroepsleger betreft, de teerling is geworpen. En dat het nu zaak is met volle overtuiging een succes ervan te maken. De twijfel over die keuze blijven voeden, met wat voor goede bedoelingen dan ook, dient geen enkel belang meer. Hij hindert de inrichting van een slagvaardige krijgsmacht en kan op den duur schadelijk zijn voor de civielmilitaire betrekkingen.

Met dank aan dr. J.S. van der Meulen, adj.-directeur Stichting Maatschappij en Krijgsmacht.

Literatuur

1. Hoge verwachting van nieuwe krijgsmacht. De stand van de publieke opinie. *Maatschappij en Krijgsmacht* 15(1993)(1)2.
2. E. Ellens – De lange Nederlandse militair in de verdrinking. *Mil. Spect.* 162(1993)(4)158.
3. P. Kraaijeveld – Prioriteitennota in de regio. *Maatschappij en Krijgsmacht* 15(1993)(3)3.
4. C. J. Jansen – *Beroepsleger: in of naast de samenleving?* Studiecentrum voor Vredesvraagstukken, Nijmegen (1991).
5. *Standpunt over het advies van de Commissie Dienst-*

- plicht.* MRK-advies 26. Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht, Den Haag (1992).
6. Een andere wereld, een andere defensie. *Prioriteitennota*, hfdst. V. Tweede Kamer (1992-1993)22975, nr 2.
7. *Naar dienstplicht nieuwe stijl.* Advies Commissie Dienstplicht. Den Haag (1992).
8. *De Volkskrant* (1993)(15 apr).
9. *Adviesbrief Prioriteitennota.* MRK-advies 27. Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht, Den Haag (1993).
10. *Toespraak minister van defensie.* Stg Homosexualiteit en Krijgsmacht, Amersfoort (1993)(5 juni).
11. *Uitzending buitenland* (PPK 92-2). DPKL, afd. Gedragswetenschappen, Den Haag (1992).

prof. dr. C.B. Wels

Universiteit Utrecht, vakgroep Geschiedenis

Vier eeuwen bondgenootschappen

In Burgers Dierenpark wordt al jarenlang bij apen onderzoek gedaan naar hun alliantie- en coalitiegedrag. De onderzoekers zijn ethologen (biologen die het gedrag van dieren bestuderen). Zij proberen daarbij zo min mogelijk gebruik te maken van be-grippen uit de humane psychologie. Over dit onder-zoek, dat behalve bij Burgers ook in verschillende andere dierenparken over de hele wereld wordt ver-richt, is onlangs een boek verschenen onder de titel: *Coalitions and alliances in humans and other ani-mals*. Van de 17 artikelen in dat boek hebben er 14 betrekking op dieren, zoals apen, hyena's en dolfin-nen, en 3 op mensen.

Een van de situaties die zijn onderzocht ziet onge-veer als volgt eruit. De chimpansee Cora is in het bezit van een tros bananen. Haar soortgenote Cyn-thia neemt een dreigende houding aan om daarmee te demonstreren dat zij terwille van de bananen een conflict wil aangaan. Dan verschijnt de chimpansee Bas ten tonele. Het is duidelijk dat hij wil interve-niëren, uiteraard in de verwachting dat dit hem zo niet alle, dan toch in ieder geval een deel van de ba-nanen zal opleveren. Bas heeft twee mogelijkhe-den: hij kan Cynthia bedreigen en eventueel aan-vallen, waardoor hij een coalitiekeuze maakt voor Cora die de bananen heeft. Bas kan echter ook sa-men met Cynthia Cora te lijf gaan. Wat bepaalt de keuze van Bas? De verwachte omvang van de buit, dat wil zeggen het aandeel dat Cora of Cynthia hem laat? Of ligt het in het karakter van Bas het slacht-

offer te hulp te komen? Het gedrag van Bas kan echter ook worden bepaald door familiebanden of seksuele affecties. Echte coalities ontstaan wanneer een vierde aap verschijnt. Wij verlaten nu echter de dierentuin.

Definities

Onderzoek naar allianties en coalities bij mensen kan betrekking hebben op individuele personen, groepen of gemeenschappen die op een bepaald ter-ritorium leven en door een bestuurlijke organisatie worden bijeengehouden. Deze laatste categorie, de staten, is hier aan de orde.

In dit artikel willen wij nagaan welke relatie er be-staat tussen enerzijds de internationale systemen – de wijze waarop staten in een bepaalde periode met elkaar omgaan – en anderzijds de aard van allian-ties en coalities in het desbetreffende tijdvak. In ruimte en tijd beperken wij ons tot het Europa van na de Middeleeuwen.

Vooraf definiëren wij de termen die hierna worden gebruikt. Een *alliantie* is een bondgenootschap tus-sen vorsten of staten voor een langere periode; de samenwerking is in meer of mindere mate diploma-tiek of militair geïnstrumentaliseerd. Samenwer-king op militair terrein tussen staten voor een korte-re periode met een beperkt doel wordt een *coalitie* genoemd. Een *entente* is een vriendschappelijke re-latie tussen staten (al dan niet in een overeenkomst vastgelegd), die in geval van een conflict een goede basis vormt voor een bondgenootschappelijke sa-menwerking. Voorbeelden van deze drie types zijn resp. de NAVO, de Golfcoalitie en de Kleine En-tente in het Interbellum (Frankrijk, Hongarije, Roe-menië, Tsjechoslowakije en Joegoslavië).

Het hoofddoel van alliantie- of coalitievorming is het bevorderen van de veiligheid of van de belan-gen van de staat. Bij nader toezien blijkt het echter soms ook te gaan om de belangen van een persoon,

Op 5 februari jl. hield de Atlantische Commissie de jaarlijkse onderwijsconferentie, ditmaal met het thema „Bondgenootschappen in een veranderende wereld”. Tijdens die conferentie hield prof. Wels een lezing over de ontwikke-ling van bondgenootschappen in de afgelopen eeuwen. De redactie acht een bredere bekendheid van de inhoud daarvan nuttig en is de inlei-der dan ook erkentelijk voor het bewerken van de tekst en de Atlantische Commissie voor de toestemming tot publikatie.

een politieke groepering of een economische belangengroep. Tijdens het *Ancien régime* (1500-1789) was het belang van de absolutistische vorst identiek met het belang van de staat. Voor de verschillende tijdvakken laten wij een aantal voorbeelden de revue passeren.

In de eerste plaats de beroemde misrekening van raadpensionaris Jan de Witt m.b.t. het gedrag van de Engelse koning Karel II. De Witt probeerde vanaf 1666 het voortbestaan en de welvaart van de Republiek veilig te stellen door o.m. te streven naar een alliantie met Engeland om de dreiging van Frankrijk het hoofd te kunnen bieden (Triple Alliantie met Zweden, 1668). Zijn motieven waren duidelijk: het ging hem om de bescherming van de belangen van de Republiek, die identiek waren met de belangen van het regentenpatriciaat. Bij de Engelse koning Karel II kwamen de belangen van zijn land daarentegen bepaald niet op de eerste plaats. In zijn contacten met Lodewijk XIV was hij uit op de versterking van zijn eigen positie tegenover het Engelse Parlement, desnoods ten koste van de belangen van zijn land. De Witt kon zich niet voorstellen dat een koning een politiek voerde die indruiste tegen de belangen van zijn land. Daarom werd hij verrast door het gezamenlijk optreden van Lodewijk XIV en Karel II tegen de Republiek.

Een recenter voorbeeld is het Portugese lidmaatschap van de NAVO. In de ogen van de VS, Groot-Brittannië en Frankrijk was de toetreding van Portugal tot het bondgenootschap om strategische redenen van belang. Maar dat waren niet de Portugese motieven. Werd Portugal lid met de bedoeling *to safeguard the principles of democracy, individual liberty and the rule of law*, zoals de preambule van het NAVO-verdrag zegt? Natuurlijk niet. Dictator Salazar stelde het lidmaatschap van het bondgenootschap vooral op prijs omdat hij daarmee de steun van de VS voor zijn autocratische regime kon verwerven.

Periodisering van de geschiedenis der internationale systemen

Om met voorbeelden duidelijk te kunnen maken dat elke historische periode haar eigen type allianties kende, moeten wij eerst in de geschiedenis van de internationale betrekkingen sinds de Middeleeuwen een periodisering aanbrengen en die periodes karakteriseren.

In de geschiedenis heeft elke subdiscipline haar eigen periodisering. De cultuurhistorici kennen de tijdvakken renaissance, classicisme, barok, romantiek, modernisme en postmodernisme. De beoefenaars van de economische geschiedenis verdelen hun werkteerrein in de periodes van het vroegkapitalisme, het mercantilisme, de industriële revolutie, enz.

De historicus die de geschiedenis van de internationale betrekkingen bestudeert zal weer andere criteria hanteren. Zo worden de 16e en de eerste helft van de 17e eeuw vooral gekenmerkt door het proces van staatsvorming, dat gepaard gaat met godsdienstoorlogen en binnenlandse conflicten. Bij de vrede van Münster/Westfalen 1648 kwam er een einde aan de godsdienstoorlogen en werden voor het eerst de territoriale grenzen erkend. De vergeefse pogingen van Lodewijk XIV in West-Europa de Franse hegemonie te vestigen vulden de tweede helft van de 17e eeuw. De 18e eeuw wordt gekenmerkt door de *balance of power* en de opkomst van de „grote vijf” (Frankrijk, Groot-Brittannië, Oostenrijk, Pruisen en Rusland), terwijl de periode 1814-1914 te boek staat als de eeuw van het *Weense systeem*, gebaseerd op de *balance of power* en beperkte multipolariteit, waarbij de grote mogelijkheden de toon aangaven. De jaren tussen de beide wereldoorlogen vormen de periode van de mislukte mondiale collectieve veiligheid, en het tijdvak 1945-1990 zal de geschiedenis ingaan als de periode van de bipolariteit. Al deze tijdvakken kenden elk voor zich specifieke alliantiepatronen.

Typen allianties en coalities

In de periode van de godsdienstoorlogen leek Europa op het eerste gezicht verdeeld in staten en machtsgroeperingen binnen de staten langs de lijnen van de godsdienst. Bij de alliantievorming hebben godsdienstige (ideële) motieven echter maar een bescheiden rol gespeeld en zuiver machtspolitieke overwegingen kregen snel de overhand. Zo sloot de Republiek samen met Engeland in 1596 een verbond met het katholieke Frankrijk tegen aartsvijand Spanje.

De jaren van 1660 tot de vrede van Utrecht (1713) gaven een reeks pogingen te zien van Frankrijk om de hegemonie in Europa te verwerven. Het verzet daartegen werd geleid door koning-stadhouder Willem III die rond het bondgenootschap tussen de

Republiek en Engeland van 1676 telkens weer nieuwe allianties tot stand wist te brengen. Het karakter van deze allianties komt hierna, in de alinea over de 18e eeuw, aan de orde. Door onze West-Europa-centrische kijk op de gebeurtenissen realiseren wij ons niet voldoende welke beslissende betekenis de overwinning van de Oostenrijkers op de Turken bij Wenen in 1683 ook voor de ontwikkeling in West-Europa heeft gehad. Door het wegvalen van de Turkse druk kregen de Oostenrijkers namelijk de handen vrij, waardoor ze konden deelnemen aan de coalities tegen Lodewijk XIV.

Dan het tijdvak van de klassieke *balance of power*, dat ruwweg de periode beslaat van het eind van de 17e eeuw tot de Franse revolutie op het eind van de 18e eeuw. Na de reeks oorlogen waarin Lodewijk XIV tevergeefs had getracht West-Europa zijn wil op te leggen, ontstond als reactie daarop een conceptie voor de internationale politiek, geïnspireerd op de natuurwetenschappen en die als de *balance of power* een sleutelbegrip is geworden in de internationale betrekkingen. Dat systeem hield in dat de vijf grote mogendheden Frankrijk, Engeland, Oostenrijk, Pruisen en Rusland elkaars bestaansrecht erkenden en zich ervan bewust waren dat geen van hen bij machte was een grote mogendheid uit te schakelen zonder hulp van een van de andere. Dat was de machtsbalans.

Deze constellatie zorgde de hele 18e eeuw voor relatieve rust. Er waren wel conflicten en oorlogen, maar die hadden als voornaamste functie correcties van het evenwicht. In ieder geval waren het geen conflicten die de grondslagen van de *balance of power* in gevaar brachten. Zelfs de oorlog van Frederik de Grote tegen Maria Theresia was niet bedoeld om Habsburg in Centraal-Europa uit te schakelen. De onverstoornis van het evenwicht werd aangetoond door de diplomatieke revolutie van 1756 toen het zg. „oude systeem”, dat was gebaseerd op het antagonisme tussen Frankrijk en Oostenrijk, plaats maakte voor een nieuwe combinatie waarbij Groot-Brittannië en Pruisen enerzijds en Frankrijk en Oostenrijk anderzijds met elkaar in zee gingen.

Bezien wij de allianties en coalities uit de 17e en 18e eeuw wat nader dan valt op dat er slechts één alliantie was die langere tijd stand hield, nl. het bondgenootschap tussen de Republiek en Engeland, dat in 1678 werd gesloten en pas bij het uitbreken van de Vierde Engelse oorlog (1780) op-

hield te bestaan. Het was een speciale relatie tussen de beide zeemogendheden die, nu eens wat lossler, dan weer intiemer, op informele wijze tot de huidige dag is blijven bestaan.

De overige allianties uit die periode, en dat waren er tientallen, hadden de volgende kenmerken: ze hadden een uiterst beperkte looptijd, waren meestal bilateraal en op een concreet doel gericht. Als voorbeeld de toezegging van de Republiek om voor één seizoen 20.000 man in het veld te brengen en een subsidie van f 1,5 miljoen voor één jaar om aanvullende troepen te werven. Het bilaterale en beperkte karakter van de allianties had twee oorzaken. De bondgenootschappen hadden beperkte doelen omdat het meestal ging om correcties in de marge van de *balance of power*. Vaak vormden opvolgingskwesties de aanleiding tot allianties. De 18e eeuw was de eeuw van de successie-oorlogen: de Spaanse, de Oostenrijkse, de Beierse en de Poolse.

Fysieke factoren beperkten bovendien het aantal participanten in een alliantie. Een vorst gaf doorgaans beperkte, concrete instructies aan zijn ambassadeur of gezant. Dat was ook nodig, want die konden tijdens de onderhandelingen niet even snel thuis informeren of een onderhandelingsresultaat acceptabel was. Bij de gebrekkige communicatiemiddelen was multilateraal overleg nagenoeg uitgesloten.

Bovendien legde het persoonlijke regime van de vorst beperkingen op aan elke alliantie. In deze eeuwen waren allianties afspraken tussen vorstelijke personen. Een voorbeeld is de rol van Rusland in de Zevenjarige oorlog (1756-1763): de zieke tsarina steunde de alliantie tegen Frederik de Grote, maar zij had de ogen nog niet gesloten of haar opvolger, de Pruisisch gezinde Peter III die grote soldaten verzamelde, verlegde de Russische koers, waardoor de coalitie uiteenviel. Zelfs in een moderne democratie als de VS kan in conflicten die niet de levensbelangen van de staat raken, de persoon van de president een rol spelen in het bijeenhouden van een coalitie, zoals de recente wachtwisseling in het Witte Huis m.b.t. de Amerikaanse politiek tegenover Irak heeft aangetoond.

De napoleontische oorlogen: leerschool in alliantiebouw

En toen kwam Napoleon. Hij had lak aan de *balance of power*. Hem stond een duidelijk doel voor

ogen: de Franse hegemonie in Europa. Om dat te bereiken bediende hij zich vooral in militair opzicht van onconventionele middelen. Hij bracht een volksleger op de been dat, althans in de eerste jaren, veel gemotiveerder was dan de beroepslegers van zijn tegenstanders, met name de Oostenrijkers en de Pruisen. Bovendien introduceerde Napoleon een nieuw type oorlog. Hij nam er geen genoegen meer mee een stad te veroveren of een veldslag te winnen, wat in de 18e eeuw het toppunt van krijgskunst was geweest. Bonaparte wilde méér: hij wilde zijn tegenstanders vernietigen.

Er waren zes coalities (Waterloo meegerekend) nodig alvorens het lukte de keizer der Fransen te verslaan. Op het stuk van de coalitievorming beschikten zijn tegenstanders eenvoudig over te weinig ervaring om een tegenstander van het formaat van Napoleon partij te kunnen bieden. Napoleon was als militair een nieuw fenomeen. Men moest zijn wijze van oorlog voeren leren kennen en de eigen organisaties en strategie aanpassen. Belangrijker was echter dat Oostenrijk, Pruisen, Rusland en Groot-Brittannië geen enkele ervaring hadden in het opzetten van coalities. De doelen werden niet duidelijk aangegeven, er was geen tijdschema, er waren geen duidelijke afspraken over de politieke en militaire bijdragen van elk van de deelnemers. Bovendien schoten de diplomatieke en militaire consultaties binnen de coalities te kort.

De tweede coalitie (1798-1802) is een goed voorbeeld. Terwijl Napoleon nog in Egypte was met zijn leger en de positie van de Fransen in Italië wankelde, viel de coalitie op twee fronten aan: in 1799 gingen Engelsen en Russen in Noord-Holland aan land, terwijl Russen en Oostenrijkers in Noord-Italië opereerden. Omdat Oostenrijk van een overwinning te veel zou profiteren, trok Rusland zich echter terug. De coalitie viel uiteen.

De stelling is te verdedigen dat de vier grote mogendheden over voldoende militaire middelen beschikten om Napoleon te verslaan, maar daarin niet slaagden door gebrekkige samenwerking binnen de coalities waardoor het Franse militaire genie telkens weer de gelegenheid kreeg, na deelresultaten voor één van de coalitiedeelnemers, zijn tegenstanders uiteen te drijven. Pas toen vanuit Londen en Wenen duidelijk leiding aan de coalitie werd gegeven kwamen de successen.

Het Weense systeem

Het getob met de coalities tegen Napoleon had echter ook een positieve kant. Toen de grote mogendheden in 1814 in Wenen bijeenkwamen om het post-napoleontische Europa in te richten, hebben zij alles in het werk gesteld om hun fouten uit vorige decennia te herstellen. Er kwam een protocollaire infrastructuur voor het overleg, er werden afspraken gemaakt over secretariële ondersteuning van het overleg, er kwamen regels voor het diplomatieke verkeer en de afspraak dat de grote mogendheden elkaar op ambassadeursniveau regelmatig zouden consulteren. De alliantie werd hernieuwd, met de afspraak dat de vier grote mogendheden elk 150.000 man in het veld zouden brengen wanneer een revolutionair Frankrijk opnieuw uitbraakpogingen zou ondernemen.

Er is toen een nieuwe periode aangebroken met een internationaal systeem dat historici en politicologen nog steeds fascineert: het systeem van Wenen, dat de hele 19e eeuw heeft gefunctioneerd. De grondslagen van het systeem waren: legitimiteit en status quo, met als instrumenten regelmatige consultaties van de grote mogendheden over bestaande en te verwachten internationale problemen.

Men zou kunnen spreken van een geïnstrumentaliseerde *balance of power*, waarbij de vijf grote mogendheden (Frankrijk mocht ook meedoen) voor de gang van zaken in Europa een zekere verantwoordelijkheid op zich namen; verantwoordelijkheid als ethisch desideratum kende men overigens in die tijd nog niet. In politicologische literatuur wordt het Weense systeem wel als multipolair gekarakteriseerd. Dit veronderstelt dat elk van de vijf mogendheden met een van de vier andere een coalitie zou kunnen aangaan. Dat was echter bepaald niet het geval. Groot-Brittannië en Rusland, die al van het begin van de eeuw vooral buiten Europa grote belangentegenstellingen hadden, zouden nooit een coalitie zijn aangegaan. Het was dus een beperkt multipolair systeem.

Hier volstaan wij met aan te stippen dat het Weense systeem in de loop van de 19e eeuw vele malen zwaar op de proef is gesteld. Het doorstond de revoluties van 1830 en 1848 glansrijk en liep pas in de Krimoorlog (1854-1856) ernstige averij op. De wijze waarop de Duitse en Italiaanse eenheid tot stand kwamen in de jaren 1858-1871 betekende zo-

wel een aanslag op het legitimiteitsbeginsel als op de status quo. Toch bleef het systeem functioneren, maar voortaan alleen als consultatie- en crisisbeheersingsinstrument zonder een eigen doelstelling.

De alliantiepatronen in de 19e eeuw

De 19e eeuw is rijk geweest aan allianties en ententes. Ofschoon er een onafzienbare hoeveelheid literatuur bestaat op het gebied van de diplomatieke geschiedenis van die eeuw, is er nauwelijks systematisch onderzoek verricht naar de vele allianties, althans waar het gaat om de wijze waarop zij tot stand kwamen, de duur, de afwikkeling en de ontbinding.

Het aantal allianties in de eerste helft van de eeuw is gering in vergelijking met dat in de tweede helft. Voor een deel hangt dat samen met de gewijzigde internationale situatie. Anderzijds lijkt het geringe aantal allianties uit de eerste decennia van de eeuw te kunnen worden verklaard uit het functioneren van het congressysteem, waardoor bv. in de jaren 1818-1830 in Aken, Troppau, Laibach, Verona en Londen zaken werden afgedaan die anders wellicht in een alliantieovereenkomst hadden moeten worden geregeld (congrespolitiek).

Tot het midden van de eeuw hadden de allianties alle een defensieve, conflictdempende strekking. De mogendheden beloofden elkaar hulp (van een omschreven omvang) bij Franse agressie (de Grote Alliantie) en verplichtten zich gezamenlijk in geval van revolutie te interveniëren t.b.v. vorsten die door revolutionaire woelingen de controle over hun land dreigden te verliezen. Met name de toezegging tot interventie was een novum. Deze afspraak vormde trouwens ook het breekpunt in de hechte samenwerking tussen de grote vijf: Groot-Brittannië en later ook Frankrijk voelden er weinig voor liberale bewegingen die bestaande regimes bedreigden, of al hadden omvergeworpen, met militair geweld te smoren.

Uit dezelfde periode dateren ook de eerste allianties en ententes met een ideologische strekking, waarin intenties werden verwoord zonder concrete doelen aan te geven: de befaamde Heilige Alliantie van 1815, de Alliance du Nord van de conservatieve mogendheden Pruisen, Rusland en Oostenrijk uit de jaren '30 en de entente-achtige samenwerking tussen Frankrijk en Groot-Brittannië uit de jaren '40.

Uit de jaren '50 en '60 van die eeuw kwam een geheel ander type alliantie in zwang, namelijk de defensieve alliantie met een neutraliteitsclausule. Bij de conflicten rond de Duitse en Italiaanse eenheid bedienden Frankrijk en Pruisen zich daarvan. Toen Frankrijk in 1859 Oostenrijk in Noord-Italië aanviel, had het een defensieve alliantie met Sardinië-Piëmont gesloten waarin Napoleon III hulp toezegde in geval van een Oostenrijkse aanval op dat land; Turijn beloofde neutraal te blijven en kreeg daarvoor uiteraard een beloning. Toen Bismarck in 1866 de Oostenrijkers aanpakte, had hij een soortgelijke alliantie met Sardinië-Piëmont. De neutraliteit van Turijn werd beloofd met de Oostenrijkse bezittingen in Noord-Italië. Bij deze soort allianties ging het in feite om een beloonde medeplichtigheid aan agressie.

Vanaf 1870 ontstond een wirwar van vaak kortlopende allianties, waarbij Bismarck als evenwichtskunstenaar probeerde het nieuwe Duitse Rijk voor een isolement te behoeden. Wij gaan hier niet het hele rijtje bondgenootschappen langs, maar beperken ons tot de cruciale alliantie van 1879 tussen het Duitse Rijk en Oostenrijk omdat daarmee de polarisatie werd ingeleid die aan de Eerste Wereldoorlog voorafging.

In een echt multipolair systeem zou elke mogendheid met elke willekeurige andere staat een alliantie moeten kunnen aangaan om een isolement, en daarmee gevaar voor haar bestaan, te voorkomen. In die situatie verkeerde Bismarck niet aan het eind van de jaren '70. Laten wij de opties van Bismarck eens nagaan. Een toenadering tot Groot-Brittannië was in die jaren nog ondenkbaar. Londen meende zich een *splendid isolation* te kunnen veroorloven. Al vóór 1870 was Frankrijk voor Duitsland een onwaarschijnlijke partner geweest. Na 1871 was het verlies van Elzas Lotharingen voor de Franse politici een existentiële zaak geworden, die elke toenadering tot Duitsland in de weg stond. Rusland en Oostenrijk hadden diepgaande meningsverschillen over de Balkan. Een keuze van Bismarck vóór Rusland zou niet alleen de relatie tot Wenen zwaar hebben belast (de belangentegenstellingen tussen beide mogendheden op de Balkan), maar ook in Londen kwaad bloed hebben gezet, omdat Groot-Brittannië al de gehele eeuw in Azië (Perzië en Afghanistan, enz.) problemen had met Rusland. Duitsland moest de zekerheid hebben in een crisis niet alleen te staan. Er bleef geen andere keuze dan zich te verze-

keren van de steun van Oostenrijk-Hongarije, op dat moment de enige reële optie. Door het *Rückversicherungsvertrag* met Rusland wist Bismarck te bewerkstelligen dat St. Petersburg niet het gevoel kreeg dat Berlijn Oostenrijk tegen Rusland op de Balkan steunde. Daarmee werd Rusland voorlopig afgehouden van een alliantie met Frankrijk. Toen Bismarcks opvolgers Wenen niet voldoende in de hand hielden om Rusland aan zich te binden, werd Frans-Russische samenwerking onvermijdelijk. De kaarten voor de Eerste Wereldoorlog waren geschud toen de Duitsers met hun vlootbouwpolitiek Londen (dat als bondgenoot onbereikbaar was) provoceeden.

Rond de eeuwwisseling ontstond een netwerk van allianties, waarin politieke intenties steeds meer moesten plaatsmaken voor militaire afspraken. De diplomatieke manoeuvreerruimte werd daardoor opgeofferd aan de militaire efficiëntie, vooral in Duitsland. De afloop kennen wij.

Voor de 19e eeuw kunnen wij samenvatten: eerst defensieve, op bijstand gerichte allianties, dan allianties met neutraliteitsafspraken om één van de partijen de vrije hand te geven en ten slotte een reeks militaire allianties die door hun stipuleringen over mobilisatievolgorde en inzet van troepen een bijna offensieve strekking hadden.

Het interbellum

De Geallieerden uit de Eerste Wereldoorlog zijn als overwinnaars in hun nazorg schromelijk tekortgeschoten. In Versailles werd niet de grondslag gelegd voor een nieuwe, vreedzame wereldorde, zoals dat in Wenen honderd jaar eerder was gebeurd, maar werden de kiemen gelegd voor een volgend conflict. De jaren na de oorlog hadden het tijdvak van de mondiale collectieve veiligheid in het kader van de Volkenbond moeten worden. Een hartewens van veel liberalen in Europa en van president Wilson en zijn Democraten in de VS zou in vervulling gaan: de geheime kabinetsdiplomatie die als een belangrijke oorzaak van het oorlogskwaad werd gezien, zou worden afgeschaft. Parlementen zouden zich om de buitenlandse politiek van hun land gaan bekommeren. Geheime verdragen hoorden tot een boos verleden. De Volkenbond droeg echter al bij zijn oprichting de kiem van ontbinding in zich: het was een instrument van de overwinnaars en drie grote mogendheden mochten of wilden geen lid

zijn. Duitsland en de jonge Sovjet-Unie moesten gedurende de eerste zeven beslissende jaren buiten de deur blijven, terwijl de VS zich uit Europa en uit de Volkenbond terugtrokken.

De eerste alliantie uit dat tijdvak voorspelde weinig goeds: de twee uitgestotenen, Duitsland en de Sovjet-Unie, vonden elkaar in 1922 in Rapallo. In de steppen van Wit-Rusland legden de Duitsers, die maar een klein leger mochten hebben, de grondslag voor hun latere successen. In het geheim oefenden daar kleine mobiele pantsereenheden samen met duikbommenwerpers. Gezaghebbende auteurs menen dat de oorzaken van de Koude Oorlog mede moeten worden gezocht in het isolement van de Sovjet-Unie in die jaren.

Uit het interbellum verdient nog de Kleine Entente de aandacht. De staten die waren ontstaan door het uiteenvallen van het Habsburgse Rijk, Tsjechoslowakije en Joegoslavië, sloten in 1920 een entente (kort daarna trad ook Roemenië toe) om zich gezamenlijk tegen Hongaarse aanspraken te kunnen weren. De leden van de Kleine Entente zochten bescherming bij Frankrijk dat weliswaar bereid was te participeren, maar niet bij machte bleek de combinatie zodanig te sturen dat de leden hun belangen en veiligheid gewaarborgd achtten.

Uit de jaren '30 valt ten slotte nog de overeenkomst tussen Molotov en Ribbentrop te vermelden, een schoolvoorbeeld van een agressief pact zoals alleen totalitaire staten met elkaar kunnen sluiten. Vanaf 1936, voor goedgegelovigen vanaf 1938, was volmaakt duidelijk dat Hitler op oorlog aanstuurde. Alleen het hoe en wanneer was een vraag. Als er ooit een reden was geweest naar een defensieve alliantie te streven van staten die van Duitsland weinig goeds hadden te verwachten, dan was het in die periode. De redenen waarom dat niet gebeurde zijn het onderwerp van veel historisch onderzoek geweest. Dat onderwerp laten wij hier rusten.

De grote allianties van na de oorlog, de WEU en de NAVO, krijgen vanaf 1990 geleidelijk een nieuwe inhoud. Doelstelling en middelen moeten aan de gewijzigde omstandigheden worden aangepast. Het zal moeilijk blijken de allianties te gebruiken voor andere doelen dan waarvoor zij in het leven zijn geroepen.

Ervaringsregels

Uit de geschiedenis valt nooit te leren wat men

moet doen; men kan ten hoogste eruit leren welke fouten men moet vermijden. Met deze reserve kunnen enkele ervaringsregels uit de geschiedenis van allianties en coalities worden afgeleid.

- Het vormen van allianties wil geleerd zijn.
- Onevenwichtigheid in de internationale verhoudingen bevordert het ontstaan van bondgenootschappen.
- Religieuze en ideologische homogeniteit blijken niet altijd een basis voor alliantievorming te kunnen zijn.

Gemeenschappelijke nood houdt een alliantie beter bijeen dan normen en waarden die men deelt.

- Uit de geschiedenis van de Quadruple Alliantie valt af te leiden dat een alliantie bij afwezigheid van gevaar van buiten, haar bestaan niet kan rekken door naar binnen gerichte opgaven.
- Naarmate een staat meer succes heeft gehad met neutraliteitspolitiek, des te gereserveerder hij reageert op alliantievoorstellen (Zwitserland, Nederland, Zweden).

Literatuur

- A. H. Harcourt en F. B. M. de Waal (eds) - *Coalitions and alliances in humans and other animals*. Oxford Univ. Press, Oxford (1992).
- G. Liska - *Nations in alliance; the limits of interdependence*. Johns Hopkins Press, Baltimore (1962).

- S. M. Walt - *The origins of alliances*. Cornell Univ. Press, Ithaca/NY (1987).
- P. W. Schroeder - The collapse of the second coalition. *J. Modern Hist.* 59(1987)244.
- G. H. Snyder - Alliances, balance and stability. *Int. Organization* 45(1991)121.

**U bent lid van de
Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de
Krijgswetenschap,**

tevens actief dienend officier van de KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

**Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!**

R. S. van Dam en H. Emmens

luitenant-kolonels van de Koninklijke luchtmacht

Actieve luchtverdediging 2000

Lange-termijnvisie op grondgebonden luchtverdediging van de KLu

De ontwikkelingen die sinds enkele jaren in Oost-Europa plaatsvinden en nog steeds voortduren, hebben de politiek-militaire verhoudingen in de wereld ingrijpend veranderd. De veranderde situatie heeft in de NAVO geleid tot een nieuwe verdedigingsconceptie. Die heeft in Nederland haar weerslag gevonden in een proces van heroriëntatie op de nationale defensie-inspanning. De resultaten hiervan zijn neergelegd in de Defensienota 1991 en geactualiseerd in de Prioriteitennota. De in beide nota's aangegeven richting is dat de defensie-inspanning, meer dan in het verleden, moet zijn gericht op crisisbeheersingstaken, waaronder zowel humanitaire hulp, als vrede-bewarende en vrede-afdwingende operaties vallen. Deze veranderingen betekenen de noodzaak van herstructurering van de krijgsmacht naar kleine, mobiele en veelzijdige eenheden om zo flexibel mogelijk op elke soort crisis te kunnen reageren. Dat vereist een wijziging in de uitgangspunten voor planning binnen de KLu in het algemeen en dus ook voor de planning en inzet van de grondgebonden luchtverdedigingseenheden. Zo hebben de veranderde politiek-militaire verhoudingen invloed op de paraatheid, de wijze van inzet en plaats waar de eenheden moeten worden ingezet (kortom de noodzaak tot flexibiliteit), alsmede de samenstelling van de eenheden en de plaats waar zij in vredetijd moeten worden gestationeerd.

Tot voor kort waren de planning en inzet van de grondgebonden luchtverdedigingseenheden, ook wel aangeduid met de term *Actieve luchtverdediging* (ALVD), gebaseerd op de lange-termijnvisie grond-lucht geleide wapens, opgesteld in 1987 (zie *MS 156*(1987)(2)51). De ingrijpend gewijzigde situatie was aanleiding tot de herziening van die lange-termijnplanning, hetgeen heeft geresulteerd in een nieuwe, aangepaste lange-termijnvisie: ALVD-2000. In ALVD-2000 wordt ingegaan op de invloed van de gewijzigde veiligheidssituatie op de

defensie-inspanning, alsmede op het optreden in en buiten NAVO-gebied en de consequenties daarvan op het gebied van organisatie, materieel, personeel en *command and control*. ALVD-2000 is door de Defensiestaf aanvaard als uitgangspunt voor planingsdoeleinden. Dit artikel biedt een weergave van de inhoud van deze lange-termijnvisie.

Actieve luchtverdediging en de rol van de KLu

Voordat wordt ingegaan op de gewijzigde veiligheidssituatie wordt kort stilgestaan bij het begrip *actieve luchtverdediging* en de huidige rol van de KLu daarin. Bij actieve luchtverdediging wordt onderscheid gemaakt tussen de luchtverdediging van vitale objecten, de zg. object- of puntverdediging en de luchtverdediging van een concentratie van objecten binnen een bepaald gebied, de zg. cluster- of gebiedsverdediging. Bij de verdediging van een relatief groot gebied worden luchtverdedigingsjagers ingezet tussen en rond de door de verschillende clusters verdedigde gebiedsdelen. In het kader van ALVD-2000 blijft de inzet van luchtverdedigingsjagers verder buiten beschouwing.

De algemene voorwaarden voor het voeren van een effectieve luchtverdediging zijn voor object- en clusterverdediging identiek. Er moet sprake zijn van voldoende systemen om een rondomdekking te verkrijgen en voldoende onderlinge steun te garanderen. Er moet sprake zijn van inzet van wapensystemen die onderling van elkaar verschillen in afstands- en hoogtebereik. Daardoor ontstaan elkaar overlappende verdedigings„schillen”, waardoor de noodzakelijke diepte in de verdediging wordt gebracht. De wapensystemen moeten voorts verschillende karakteristieken hebben zodat de mogelijkheden om bv. met behulp van storingsmaatregelen de luchtverdediging te neutraliseren tot een minimum worden beperkt. Ten slotte moeten de wapensyste-

Afb. 1 *Flycatcher/40L70*, een wapensysteem bestaande uit het geïntegreerde radar- en vuurleidingselement *Flycatcher* (foto links), waaraan drie kanonsystemen van het type *40L70* (foto rechts) worden gekoppeld. *Flycatcher* is een radar/vuurleidingssysteem voor korte afstand en geringe hoogte. Het detecteert in een sector van 360° . De rondzoek- en doelvolgsensor zijn in één container ondergebracht. Het systeem dateert uit de jaren '70 en ondergaat thans een *midlife update*, waarbij doelvolgcapaciteit en -mogelijkheden en de *ECCM*-capaciteit worden verbeterd. De *40L70* is een door *Flycatcher* gestuurd automatisch kanonsysteem met een kort afstands bereik. Onderscheppingen vinden plaats over 360° . Het kaliber is 40 mm. De munitie, voorzien van *impact of proximity fuses*, maakt onderschepping van vliegtuigen en helikopters mogelijk

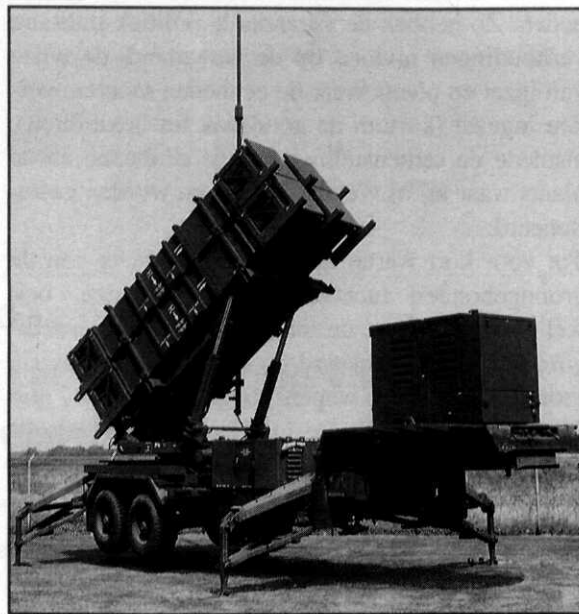

Afb. 2 *Crotale* is een radar- en elektro-optisch geleid luchtverdedigingssysteem voor korte afstand en geringe hoogte. Detectie en onderschepping vinden plaats in een sector van 360° . De rondzoek- en doelvolgsensoren zijn samen met de raketlanceerinrichting in één container ondergebracht. Het is een uiterst modern systeem met zeer hoge reactie- en vuursnelheid en uitstekende elektronische en elektro-optische anti-storingsmogelijkheden. Het kan alleen of geïntegreerd met andere *Crotale NG*-systemen of met *Flycatcher/40L70* worden ingezet

Afb. 3 *Patriot* is een radargeleid luchtverdedigingssysteem voor middelbare en grote hoogte en lange afstand. Detectie en onderschepping vinden plaats binnen een sector van 90° , resp. 120° . Het systeem heeft een beperkte *Anti tactical missile (ATM)*-capaciteit. *Patriot* is van recente datum en mede door het voortdurend toepassen van verbeteringsprogramma's een up-to-date luchtverdedigingssysteem, in staat tot meervoudige onderscheppingen. Door middel van een *Information and coordination central (ICC)* is de vuurleiding over verschillende *Patriot*- en *Hawk*-eenheden geautomatiseerd

men geïntegreerd worden ingezet zodat niet alleen *overkill* wordt voorkomen maar zij elkaar tevens aanvullen en een synergetisch effect wordt verkregen. Elke taak vereist specifieke capaciteiten van de ervoor in te zetten *ALVD*-systemen; vandaar dat er sprake is van *ALVD*-middelen, die zijn geoptimaliseerd voor object- resp. clusterverdediging.

De *objectverdediging* van de vitale objecten van de *KLu* (vliegbases en het meldings- en gevechtsleidings(*M&G*)stelsel) vereist een gecombineerde inzet van radargestuurde kanonnen en raketten. Hiertoe worden door de *KLu* het *Flycatcher/40L70* (afb. 1) en het *Hawk*-wapensysteem ingezet. Het

Hawk-systeem is echter ontworpen voor, en specifiek toegespitst op, de clusterverdedigingstaak en voldoet slechts in beperkte mate voor de objectverdediging. Het zal dan ook voor inzet in deze rol worden vervangen door het Crotale NG-wapensysteem (afb. 2).

Ten behoeve van de *clusterdefensie* van een legerkorps of gebieden met zee- of luchthavens dan wel andere vitale installaties is een gebiedsdekken- de ALVD nodig. Daartoe worden door de KLu de Patriot- (afb. 3) en Hawk-wapensystemen (afb. 4) ingezet in het kader van het *NATO integrated air defence system* (Natinads). Behalve over deze systemen beschikt de KLu over Stinger-zelfverdedigingswapens (afb. 5). Deze worden tot op heden uitsluitend ingezet voor zelfverdediging van de Patriot- en Hawk-eenheden.

Gewijzigde veiligheidssituatie

In de afgelopen decennia heeft het Westen de grote militaire macht en de expansionistische politiek van de Sovjet-Unie gezien als de grootste bedreiging van zijn veiligheid. Deze dreiging concen-

Afb. 4 Hawk is een radargeleid luchtverdedigingssysteem voor geringe en middelbare hoogte en middelbare afstand. Detectie en onderschepping vinden plaats in een sector van 360°. Het systeem wordt door verbeteringsprogramma's op operationeel aanvaardbaar niveau gehouden. Het is in staat tot enkelvoudige onderscheppingen van vliegtuigen en helikopters. Koppeling aan Patriot ICC is mogelijk. Door elektronische uitwisseling van gegevens met Patriot is onderlinge integratie mogelijk, waardoor de systemen elkaar ondersteunen en aanvullen. Tevens wordt daardoor de inzet van het Hawk-systeem verbeterd en wordt *overkill* voorkomen

Afb. 5 Stinger is een infraroodgeleid luchtverdedigingswapen voor zeer geringe hoogte en zeer korte afstand. Het is een *Man portable air defence* (Manpad)-systeem, waarbij detectie en onderscheppingssector hoofdzakelijk worden bepaald door het heersende (visuele) zicht. De Stinger-systemen worden op korte termijn vervangen door Stinger-Post; dit systeem maakt voor de geleiding behalve van het infrarode ook gebruik van het ultraviolette deel van het elektronische spectrum, waardoor het wapen niet of nauwelijks is te storen

treerde zich op Europa, waar de NAVO ernstig rekening hield met een verrassingsaanval op grote schaal. Door de resultaten van de CFE-akkoorden, het uiteenvallen van het Warschau-Pact en de desintegratie van de voormalige Sovjet-Unie behoort een massale dreiging voorlopig tot het verleden. Nadeel van het uiteenvallen van het Oostblok is echter dat het machtsvacuüm, dat in die regio is ontstaan, potentiële veiligheidsrisico's meebrengt. Hierbij wordt gedoeld op de mogelijke opkomst van regionale machten, die over een groot militair potentieel beschikken. Voorts moet rekening worden gehouden met bronnen van spanning, die tot politieke betrokkenheid van West-Europa bij conflicten in andere delen van de wereld zouden kunnen leiden en militair optreden kunnen vergen. Met name in het Midden-Oosten en in Noord-Afrika bestaat binnen en tussen landen een groot aantal conflicthaarden. Ook hier beschikken steeds meer landen over een aanzienlijk militair potentieel. Ten slotte moet, meer dan in het verleden het geval was, rekening worden gehouden met de verspreiding van massavernietigingswapens en raketten voor de middellange afstand. Een en ander betekent een verschuiving in de aard van de toekomstige veiligheidsrisico's van een grote (verrassings)aanval naar crises en conflicten op de flanken van of buiten het NAVO-verdragsgebied. Verder blijft het veiligheidsbeleid afgestemd op de risico's van een nooit geheel uit te sluiten groot conflict. De kans daarop is echter thans zeer klein en een dergelijk conflict

zal niet meer dezelfde schaal en karakteristieken kennen als voorheen was voorzien.

Deze nieuwe veiligheidssituatie vereist nieuwe militaire concepties en de noodzaak van herstructurering van de krijgsmacht naar kleine, mobiele en veelzijdige eenheden om zo flexibel mogelijk op elke soort crisis te kunnen reageren. Essentieel is en blijft daarbij echter de eigen strijdkrachten te vrijwaren van luchtaanvallen door een potentiële tegenstander. Een adequate, en aan de dreiging en aan de grootte van de in te zetten strijdmacht aangepaste, luchtverdediging is daarvoor onontbeerlijk en kan een tegenstander zelfs ertoe brengen zich vanwege te verwachten eigen verliezen terughoudender op te stellen. Luchtverdediging is daardoor een crisisbeheersingsmiddel bij uitstek. Dat geldt te meer voor grondgebonden luchtverdedigingsmiddelen die louter defensief kunnen worden ingezet. Uiteraard moeten structuur en omvang van de krijgsmacht ook zijn afgestemd op het, te zamen met bondgenoten, voeren van een algemene verdediging.

Operaties binnen het NAVO-verdragsgebied

De hiervoor geschetste nieuwe veiligheidssituatie heeft belangrijke gevolgen voor de tot dusver gevoerde NAVO-strategie. Saceur heeft als alternatief voor de huidige voorwaartse verdediging de conceptie van mobiele contra-concentratie ontwikkeld. Die voorziet in *Reaction forces* (RF), *Main defence forces* (MDF) en *Augmentation forces* (AF). RF moeten snel binnen het gehele NAVO-verdragsgebied kunnen worden ingezet voor de „eerste” crisisbeheersing. De MDF moeten fungeren in een stadium van algemene verdediging als beveiligende strijdmacht en tijd en ruimte creëren voor de aanvoer van voornamelijk Amerikaanse AF.

Hierna wordt ingegaan op de inzet van ALVD-middelen in crisisbeheersingsoperaties en in het kader van een algemene verdediging.

Crisisbeheersingsoperaties

Vanwege de snelle verplaatsbaarheid over grote afstanden is het luchtwapen bij uitstek geschikt om als eerste te worden ingezet voor crisisbeheersings-

operaties (inzet in RF-verband). Zoals eerder opgemerkt is bescherming van de eigen slagkracht een voorwaarde voor de inzet. De basis vanwaar de jachtvliegtuigen opereren moet dan ook zijn voorzien van ALVD-middelen. De NAVO ziet die middelen daarom ook als een integraal deel van een in te zetten eenheid jachtvliegtuigen. Naar verwachting zal als gevolg van de reeds aanwezige hoeveelheid middelen op de zg. *Main operating bases* (MOBs) moeten worden uitgegaan van ontplooiing op *Forward operating bases* (FOBs). Gelet op de schaarste aan ALVD-middelen zullen de bondgenoten ten hoogste in staat zijn hun MOBs te beschermen. De FOBs zullen veelal niet zijn voorzien van organieke ALVD, zodat bij de ontplooiing van een RF-eenheid aldaar ook ALVD-middelen zullen moeten worden ingezet. Voor de KLu betekent dit concreet dat bij de inzet van een F-16-squadron op een FOB ook eigen ALVD-middelen moeten kunnen worden ontplooid. De jachtvliegtuigen moeten dan in eerste instantie worden vergezeld van het uiterst mobiele zelfverdedigingsmiddel Stinger en vervolgens van de objectverdedigingsmiddelen Flycatcher/40L70 en Crotale. Het aantal in te zetten systemen is afhankelijk van de dreiging en de karakteristieken van het te verdedigen object. Flexibiliteit in het (modulair) samen te stellen pakket ALVD-middelen is dan ook een belangrijke eis. Anderzijds bestaat de mogelijkheid dat vanaf het begin van een crisisbeheersingsoperatie een luchtdreiging bestaat, incl. de dreiging van *Tactical ballistic missiles* (TBMs). Uitgaande van een dergelijk dreigingsniveau is inzet van het van een beperkte anti-TBM-capaciteit voorziene Patriot-systeem direct noodzakelijk.

Bij de ontplooiing van grondtroepen is in eerste instantie sprake van een relatief klein afwachtingsgebied, waarvoor in principe objectverdedigingsmiddelen voldoende zouden kunnen zijn. Naarmate echter het afwachtingsgebied groeit, zullen meer luchtverdedigingssystemen voor een gebiedsdekkende luchtverdediging nodig zijn. Het accent zal dan op clusterverdediging komen te liggen. Ook vanuit het afwachtingsgebied ingezette manoeuvre-eenheden zullen behoefte hebben aan een clusterverdediging. Nederland heeft voor een clusterverdediging Patriot- en Hawk-eenheden aan de NAVO aangeboden. Deze kunnen worden ingezet als een clusterverdediging ter bescherming van grondtroe-

pen of een willekeurige cluster van vitale objecten. Ook in dit geval wordt het aantal in te zetten middelen bepaald door de dreiging en de opdracht, waardoor ook hierbij de flexibiliteit in de (modulaire) samenstelling van de eenheden van groot belang is.

Algemene verdediging

In het geval van een zich langzaam uitbreidend conflict bestaat het risico van luchtaanvallen op de in Nederland gesitueerde slagkracht. In dat geval zal de KLu objectverdediging moeten uitvoeren van de „operationele” vliegbases en het M&G-stelsel. Saceur zal de clusterverdedigingsmiddelen Patriot en Hawk inzetten t.b.v. de verdediging van dan – aan de hand van dreiging en van beschikbaarheid van luchtverdedigingsmiddelen – te bepalen gebieden met vitale objecten. In een later stadium zullen die luchtverdedigingseenheden worden ingezet voor de verdediging van manoeuvre-eenheden. Dit alles zal plaatsvinden in het kader van Natinads.

Operaties buiten het NAVO-verdragsgebied

Bij veiligheidsrisico's die voortvloeien uit crises en regionale conflicten buiten het NAVO-verdragsgebied is militair optreden van één of meer lidstaten buiten het verdragsgebied een verantwoordelijkheid van die lidstaten zelf. Nederland staat op het standpunt dat een dergelijk optreden in beginsel in het kader van de VN, de WEU of in enig ander internationaal verband moet plaatsvinden. Daarom zijn een duidelijke structuur en samenstelling van de in te zetten strijdmacht op voorhand niet aan te geven. De operaties kunnen een vrede-bewarend of vrede-afdwingend karakter hebben.

Evenals bij operaties in het NAVO-verdragsgebied staat de bescherming van eigen strijdkrachten vanaf het eerste begin van een dergelijke operatie voorop. De taak van, en de eisen te stellen aan, de grondgebonden luchtverdedigingssystemen verschillen in deze zin niet. Zowel bij vrede-bewarende als bij vrede-afdwingende operaties buiten NAVO-gebied biedt de toekomstige structurering van ALVD-middelen voldoende kwantitatieve en kwalitatieve opties voor een bijdrage in enig internationaal verband. Het is dan ook niet noodzakelijk de ALVD-eenheden voor een optreden buiten het NAVO-verdragsgebied anders te organiseren.

Consequenties

De oriëntatie op crisisbeheersingsoptreden moet worden ondersteund door een (operationeel-) organisatorische opzet en een beleid t.a.v. materieel en personeel dat beantwoordt aan de nieuwe aan de ALVD te stellen eisen (flexibiliteit en de mogelijkheid van modulaire opbouw). Effectiviteit en doelmatigheid zijn daarbij belangrijke randvoorwaarden. Hierna wordt achtereenvolgens ingegaan op de aspecten organisatie, materieel, personeel en *command and control*.

Organisatie

Om adequaat en snel op wisselende omstandigheden te kunnen reageren moet de organisatie van de ALVD zoveel mogelijk aan de wijze van inzet zijn aangepast. In de huidige operationele conceptie wordt uitgegaan van de gelijktijdige inzet van alle eenheden. De objectverdedigingsmiddelen zijn daartoe verdeeld over de vitale objecten. De clusterverdedigingsmiddelen treden traditioneel op in grote verbanden (als Groep Geleide Wapens). In de toekomst is daarentegen behoefte aan kleine, modulair samen te stellen, zelfstandige ALVD-eenheden. Deze situatie moet organisatorisch al in vreedstijd zijn ingevoerd.

Zoals reeds werd aangegeven zijn twee uiterste situaties van eventuele inzet van objectverdedigingsmiddelen mogelijk: (RF) inzet t.b.v. de op FOBs in te zetten jachtvliegtuigen en (MDF) inzet t.b.v. de vanaf Nederlands grondgebied in te zetten jachtvliegtuigen. Aangezien de inzet in RF-verband vrijwel onmiddellijk moet kunnen worden uitgevoerd en voor inzet in MDF-verband veel meer tijd beschikbaar is – en bovendien concentratie van middelen in vreedstijd over het algemeen doelmatiger is – moet de organisatorische samenstelling van de objectverdedigingsmiddelen in principe op de RF-taak zijn gebaseerd. Dat wil zeggen dat alle objectverdedigingsmiddelen, nodig voor het volledig en zelfstandig verzorgen van de luchtverdediging van een FOB, reeds in vreedstijd moeten zijn samengebracht met de F-16-eenheid, die zij in voorkomend geval moeten beschermen. Vanuit die organisatorische opzet kan elke noodzakelijk geachte samenstelling van een luchtverdedigingscomponent modulair worden opgebouwd. De in crisisom-

standigheden vereiste samenwerking kan zo ook reeds in vredestijd worden beoefend.

Zoals reeds eerder vermeld, worden, in overeenstemming met de algemene voorwaarden voor ALVD, Patriot- en Hawk-systemen ingezet voor de clusterverdediging. Te zamen hebben ze tot taak een gebiedsdekkende luchtverdediging te verzorgen. Als gevolg van zijn systeemkarakteristieken (sectorwapensysteem) is Patriot kwetsbaar in het gebied waar de eigen radar geen detectie- en doelvolgcapaciteit heeft. Het Hawk-systeem, dat wel een rondomcapaciteit bezit, heeft daarom bovendien tot taak die doelen te onderscheppen welke niet voor onderschepping door Patriot in aanmerking komen. Om met een minimum aan personeel optimaal gebruik te kunnen maken van de beperkte aantallen Patriot- en Hawk-systemen en daarmee een in alle richtingen gebiedsdekkende luchtverdediging te realiseren, zet de KLu die systemen geïntegreerd in. De kleinste geïntegreerde clusterverdedigingseenheid bestaat uit één Patriot- en twee Hawk-vuureenheden en wordt *Triple air defence* (Triad) genoemd. Om de vuurleiding over de Patriot- en Hawk-eenheden geautomatiseerd, en daardoor optimaal, te kunnen uitvoeren, wordt de Triad aangevuld met een *Information and coordination central* (ICC). De Triad is de kleinste eenheid, waarmee zelfstandig een (beperkte) luchtverdedigingstaak kan worden uitgevoerd. De Triad-conceptie heeft verder als groot voordeel dat afhankelijk van dreiging en taak een modulaire inzet van één tot meer Triads mogelijk is; ze wordt ook in organisatorische zin vastgelegd in de vredesorganisatie. Deze samenvoeging waarborgt dat de in crisissituaties vereiste samenwerking reeds in vredestijd kan worden beoefend. Het aantal Patriot- en Hawk-squadrons zal door de invoering van de Triad-conceptie worden gereduceerd van 8 tot 4.

De 4 Triad-squadrons zullen, i.p.v. als 2 GGW's in Duitsland, als één GGW in Nederland op de Vliegbasis De Peel worden ondergebracht. Deze nieuwe groep kan derhalve ook worden omschreven als een „Composite Sam wing” (zie MS 162(1993) (7)284). Door deze herstructurering worden het aantal zelfstandige eenheden en het aantal te beleggen lokaties aanmerkelijk gereduceerd, waardoor tevens een aanzienlijke besparing op de personeels- en materieelexploitatie wordt bereikt.

Materieel

Invoering van ALVD-2000 kan met de bestaande middelen en binnen de bestaande plannen geschieden. De in de oude lange-termijnvisie opgenomen behoefte aan de oprichting van een extra GGW in Nederland naast de bestaande in Duitsland, is vervallen. Ook is het aantal benodigde Crotale NG-systemen verminderd. In de nieuwe lange-termijnfilosofie hebben derhalve omvangrijke en dure investeringen met het oogmerk de ALVD uit te breiden (*kwantiteit*) plaats gemaakt voor investeringsprojecten gericht op *kwaliteitsverbetering*. Deze wordt hoofdzakelijk bereikt door het uitvoeren van verbeteringsprogramma's en *midlife updates* op bestaande ALVD-systemen. Zoals reeds vermeld zullen de Hawk-systemen die voor de objectverdediging worden ingezet, worden vervangen door Crotale NG-systemen. De voor de clusterverdediging in te zetten Hawk-systemen ondergaan binnen afzienbare tijd een *Product improvement program* (PIP-III).

Conform de bestaande plannen zullen rond het jaar 2005 de Hawk-systemen, die in de clusterverdediging worden ingezet, moeten worden vervangen door een voor die taak geoptimaliseerd ALVD-systeem met een ATBM-capaciteit, dat in de Triad-conceptie kan worden ingezet.

Personeel

Ook de behoefte aan personeel, zowel in kwantitatieve als kwalitatieve zin, behoeft aanpassing aan de verschuiving naar crisisbeheersing. Snelle beschikbaarheid van voldoende personeel dat gedurende langere tijd zijn taak kan uitvoeren, is in dit kader essentieel. Uitgangspunt voor het vredesbestand is dan ook dat een actief dienend bestand van voldoende omvang en kwaliteit moet kunnen voorzien in de initiële personeelsbehoefte bij crisisbeheersingsoperaties.

Command and control

Een efficiënt en effectief optreden in multinational verband vereist een geïntegreerde bevelvoering waarbij met name interoperabiliteit van belang is. Zowel de object- als de clusterverdedigingsmiddelen hebben in dit kader behoefte aan een geautomatiseerd bevelvoeringssysteem, waarbij boven-

dien gegevensuitwisseling met andere systemen mogelijk moet zijn.

Gezien de onvoorspelbaarheid van de samenstelling van de multinationale verbanden moet interoperabiliteit met zo veel mogelijk landen worden nagestreefd.

Eindconclusie

De veranderde veiligheidssituatie en daaraan gerelateerde nieuwe NAVO-strategie vereisen een aanpassing van de structuur en de organisatie van de grondgebonden luchtverdedigingsmiddelen van de KLu. De oriëntatie moet daarbij met name zijn gericht op crisisbeheersingsoperaties, zowel binnen als buiten het NAVO-verdragsgebied. De mogelijkheid van een algemene verdediging mag echter niet worden uitgesloten. Een goede ALVD is een *conditio sine qua non* voor de veilige inzet van ei-

gen strijdkrachten; dat geldt voor een algemene verdediging, maar wellicht nog meer bij inzet in het kader van crisisbeheersingsoperaties.

Om aan de nieuwe eisen van flexibiliteit en de mogelijkheid van modulaire opbouw te kunnen voldoen, worden de ALVD-middelen reeds in vredes-tijd organisatorisch ondergebracht in kleine, zelfstandig in te zetten eenheden. Daarmee kan snel en adequaat worden gereageerd op wisselende omstandigheden. Zo kan te allen tijde een modulaire opbouw worden gerealiseerd van een effectieve en efficiënte ALVD, zowel in het kader van crisisbeheersing als in het kader van algemene verdediging. Het toekomstige optreden vereist niet zozeer *kwantiteit* als wel *kwaliteit*.

ALVD-2000 gaat dan ook uit van een *kwalitatieve verbetering* van de ALVD-capaciteit in een flexibele, effectieve en efficiënte organisatie.

DRINGEND VERZOEK AAN AUTEURS

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie achterin het recente oktober-nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint van de schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

J. F. W. van Angeren

luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

Doctrine

De onderbelichte dimensie van de militaire professie

Het woord *doctrine* is in de Nederlandse militaire gemeenschap niet populair. De geringe aandacht die doctrine en doctrinevorming hebben binnen de Nederlandse militaire cultuur is weliswaar niet voor alle krijgsmachtdelen gelijk¹, maar slechts weinig militairen krijgen een enthousiaste glans in hun ogen als ze over doctrine spreken. Vaak wordt die terughoudendheid ingegeven door wat doctrine *niet* is! Het woord heeft voor velen een geladen betekenis en het lijkt bij hen iets los te maken dat als onplezierig wordt ervaren. Zij brengen het vaak in verband met het begrip *dogma* of met *indoctrineren*. Ook wordt stevast de relatie met het begrip *strategie* gelegd, een fenomeen dat door menigeen wordt gezien als een „ver-van-mijn-bed-show”, te moeilijk en ongrijpbaar voor gewone aardse wezens. Door deze houding wordt niet alleen uitdrukking gegeven aan een beoordelingsfout, maar wordt tevens het gevaar geïntroduceerd dat doctrine van de „onderbelichte” dimensie van de militaire professie devalueert naar een „vergeten” dimensie.

In dit artikel zal ik trachten duidelijk te maken dat het vergeten van doctrine een onvergeeflijke fout zou zijn. Ik zal daartoe eerst de misverstanden rondom het begrip doctrine trachten op te helderen. Vervolgens zal ik aangeven welke waarde adequate doctrines en het tot stand brengen ervan, maar ook het in stand houden van doctrineprocessen, hebben voor de krijgsmacht. De voorbeelden die ik daarbij gebruik zijn voor een belangrijk deel op de luchtmacht georiënteerd. Gelet op mijn achtergrond hoop ik dat u mij dat wilt vergeven.

Wat is doctrine?

Laat ons beginnen met stil te staan bij het fenomeen *doctrine*. Wat is doctrine, hoe is het ontstaan en

¹ De Koninklijke landmacht kent in haar *Gevechtshandleiding* bv. wel degelijk een doctrine.

At the very heart of war lies doctrine. It represents the central beliefs for waging war in order to achieve victory. Doctrine is of the mind, a network of faith and knowledge, reinforced by experience which lays the pattern for the utilization of men, equipment and tactics. It is fundamental to sound judgement.

(CURTIS E. LEMAY, gen USAF)

waarom hebben wij het? Voor het antwoord op die vragen wil ik, nadat ik de evolutie van het begrip heb bekeken, eerst eens stilstaan bij wat doctrine *niet* is, alvorens ik ertoe overga te bekijken wat het *wel* is.

De oorsprong van doctrine

Het woord

Wij kennen het woord doctrine in zijn huidige betekenis pas sinds de 14e eeuw. Het betekende van origine de „actie van het onderwijzen” of „dat wat is onderwezen of beschreven als waarlijk betrekking hebbend op een bepaald onderwerp of een deel der wetenschap; meestal gebruikt in religieuze of politieke context”.² Wij mogen dus vaststellen dat het begrip van oorsprong twee elementen in zich heeft: in de eerste plaats is er sprake van een mening, en in de tweede plaats wordt die mening ook uitgedragen.

Het gebruik van doctrines

De conceptie van een oorlogvoeringsdoctrine stamt al uit de tijd van de Romeinse legioenen. De Romeinse commandanten volgden trainings- en organisatiestandaards en voerden „tactische concepties” uit, die gedurende vele eeuwen werkten. Die doctrines waren bekend en werden begrepen door elke officier en soldaat en werden uiteindelijk in de

² Grieks: *dokeo* = aannemen, menen, geloven, goedvinden; *dokè*, *dokos* of *dokoes*, *doksa* (*decomai*) = mening, verwachting, vermoeden; Latijns: *doceo* = (iemand) iets laten aannemen, leren, inlichten; *doctrina* = onderwijs, kennis, geleerdheid [1].

4e eeuw gecodificeerd in een geïdealiseerde vorm. Latere generaals, zoals Frederik de Grote en Napoleon, gebruikten eveneens een doctrine bij het voeren van hun oorlogen, maar dat waren meer persoonlijke doctrines, die zij hadden ontworpen via individuele gedachten, redeneringen en ervaringen. In de 19e eeuw werd doctrine voor het eerst verbonden met de Pruisische militaire scholen, waar de academische discipline voorschreef dat „alvorens er sprake kan zijn van goede praktijk er eerst een goede theorie moet zijn”. Tegen het einde van de 19e eeuw maakten de militaire en politieke complexiteit van de oorlog alsmede de snel wijzigende en in belang toenemende wapentechnologie het voor een opperbevelhebber onmogelijk zijn persoonlijke doctrine over oorlog met grote legers te dicteren. Vervolgens werd de militaire doctrine het onderwerp van debat. Desondanks is de term militaire doctrine nog erg nieuw. Pas in 1950 werd hij voor het eerst opgenomen in het Amerikaanse militaire lexicon (jargon).

Wat is doctrine niet?

Zoals ik in mijn inleiding al heb uiteengezet: wat doctrine niet is en nooit zal worden is *dogma*. Het verschil tussen dogma en doctrine ligt in het woord *verandering*. Een dogma is per definitie onveranderlijk, vastomlijnd, onaantastbaar en staat buiten kijf. Doctrine daarentegen zal steeds onderhevig zijn aan invloeden die zullen leiden tot een verandering en een evolutie van die doctrine. Militaire doctrine is dus geen dogma, noch is ze dwingend. Zij vertegenwoordigt de adviezen over de beste manier om strijdkrachten in oorlogsomstandigheden in te zetten; zij evolueert als gevolg van ervaring en studie, maar daarover straks meer.

Doctrine mag ook niet worden verward met strategie. Strategie houdt zich bezig met *wat* er moet worden gedaan. Doctrine houdt zich bezig met *hoe* het moet worden uitgevoerd. Strategie stuurt dus doctrine aan. Doctrine is dan ook veel meer gerelateerd aan (personele en materiële) middelen. Dat neemt overigens niet weg dat doctrinevorming een onderdeel is van het strategieproces. In die zin zullen wij (noodgedwongen) vaak de combinatie van het begrip doctrine en het begrip strategie aantreffen. Wij mogen de twee begrippen echter niet door elkaar gebruiken of ze verwisselen.

Een bron voor meningsverschillen ontstaat vaak als

doctrine wordt gerelateerd aan principes. Op zich kan dat niet anders, want doctrine bevat inderdaad grondbeginselen of principes. Principes leiden echter vaak tot een checklist-mentaliteit. Hierdoor wordt een doctrine vaak gezien als een lijst met wetmatigheden, waaruit te pas en te onpas kan worden geciteerd. Doctrine moet van nature echter vloeiender zijn.

Perhaps the greatest disservice to history and its lessons comes from its frequent association with a given set of military principles or doctrine, and here the celebrated Swiss theorist Baron de Jomini may have had an unfortunate influence. Drawing upon an exhaustive examination of 30 campaigns of Frederick and Napoleon, Jomini deduced fixed maxims and principles which he claimed were both eternal and universal in their application. If such maxims would not produce great generals they would 'at least make generals sufficiently skillful to hold the second rank among the great captains' and would thus serve as 'the true school for officers'. [2]

Doctrine is ook niet „wat iedereen toch al weet”, een open deur dus. Natuurlijk kennen militairen hun vakgebied. Zoals straks zal blijken mag dat evenwel niet leiden tot de vooronderstelling dat „wat de baas wil, bij zijn mensen bekend is”. Doctrine is nu juist het mechanisme om aan de mensen duidelijk te maken wat de baas wil (en waarom). Als een doctrine uiteindelijk ertoe leidt dat iedereen op een gelijk kennisniveau is gebracht over het doel en de functie van zijn/haar eenheid; als de doctrine dus heeft geleid tot eenheid van opvatting over de taak, dan zou men kunnen beweren dat iedereen (toch al) weet wat in de doctrine staat. Maar dan heeft de doctrine haar functie vervuld. Het steeds evoluerende karakter van de doctrine zal overigens al snel ertoe leiden dat de kennis moet worden bijgesteld.

Sommige leiders zien doctrine als een bedreiging. Zij ontnemt hen, in hun ogen, een deel van hun vrijheid van handelen. Zoals hierna zal blijken is dat zeker niet het geval. Er staat bovendien tegenover dat de kans dat hun handelwijze, dankzij de door hen ontwikkelde en uitgedragen doctrine, door de mensen in hun organisatie wordt aanvaard en gedragen aanzienlijk toeneemt. Het voordeel hiervan behoeft hier geen uitleg. Per saldo zal dus de investering in een doctrine zich dubbel en dwars terugbetalen. ▸

Wat is doctrine dan wèl?

Er wordt wel gezegd dat er net zoveel definities zijn van het begrip doctrine als schrijvers over dit onderwerp. Laat ons eens een poging doen daarin wat lijn te krijgen.

Definities

Drs. K. A. Nederlof gebruikt in zijn *Lexicon politiek-militair-strategische termen* als definitie:

Een door een bepaalde groep of een bepaald land aanvaarde redenering waaruit een aantal (praktijk-)regels voortvloeit. De redenering kan betrekking hebben op de omvang of toepassing van wapens of strijdkrachten of de wijze waarop de verdediging wordt ingericht, maar ook op het buitenlandse beleid van een land. In het algemeen is een doctrine ondergeschikt aan strategie.

Militaire doctrine wordt in de NAVO gedefinieerd als:

Fundamental principles by which military forces guide their actions in support of objectives. It is authoritative but requires judgement in application.

De Amerikaanse Joint Chiefs of Staff (JCS) komen hierbij dicht in de buurt met hun definitie:

Fundamental principles by which the military forces or elements thereof guide their actions in support of national objectives. It is authoritative but requires judgement in application.

Kol (USAF) Dennis Drew, Hoofd van het Airpower Research Institute van het Center for Aerospace Doctrine Research and Education, houdt het iets eenvoudiger en definieert doctrine (of beter gezegd: militaire doctrine) aan de hand van vier elementen: wat officieel wordt aanvaard en onderwezen over de beste manier om militaire operaties uit te voeren. Het zijn deze vier gemerkte elementen, die de essentie van doctrine vormen.

De aard van het begrip

Eerst iets over „wat achter de definitie zit”. Volgens genm (USAF) I. B. Holley Jr. is doctrine „het vertrekpunt voor bijna elke activiteit in de krijgsmacht” [3]. Volgens hem is het in feite „dat wat wordt onderwezen”. Het is een samenvoeging van kennis, die vooral is vergaard via de studie en de

analyse van ervaringen. Men zou ook kunnen zeggen dat doctrine een institutionele keuze is tussen concurrerende ideeën of een algemeen aanvaarde visie over de fundamentele (militaire) beginselen.

Eenvoudiger is het te stellen dat doctrine weergeeft „wat het beste werkt”. Doctrine is in die zin wat wij de beste manier achten om iets te bereiken. „A common frame of reference; the best way to prepare and employ forces”, zoals de JCS schrijven. Militaire doctrine tracht de manier van denken van militairen te beïnvloeden; het geeft een raamwerk waarbinnen het fenomeen „oorlog voeren” beter kan worden begrepen. Doctrine richt zich dus niet zozeer op wát te denken, maar op hóe te denken. De functie van militaire doctrine is helemaal niet het geven van een opsomming van regels, maar een richting, als een hulpmiddel voor de begripvorming. Doctrine is dus niet dwingend, zij het dat zij evenmin vrijblijvend is.

Vaak wordt de vraag gesteld of oorlog voeren nu een *kunst* is of een *wetenschap*. Het lijkt mij dat van beide elementen sprake is. In deze context zou men het veldheerschap, dus het metterdaad leiden van oorlogshandelingen, kunnen scharen onder de noemer *kunst*. Men zou dan de doctrine kunnen zien als *kunde*, dus hetgeen is beschreven op basis van de studie van de *krijgswetenschap*.

De elementen van het begrip

Laten wij met dit in het achterhoofd eens verder ingaan op de vier elementen die door Drew in zijn definitie zijn opgenomen.

- In de eerste plaats moet men, om een doctrine te kunnen aanvaarden, eerst officieel erin geloven. Het hoogste relevante niveau moet dus zijn geloof en vertrouwen uitspreken in de doctrine. Het zal met name de hoogste leiding zijn, die de doctrine moet „dragen”. Zoals straks zal blijken vertegenwoordigt doctrine immers in wezen *hun visie*.
- In de tweede plaats moet een doctrine, teneinde bruikbaar te zijn, worden onderwezen. Het heeft weinig zin als leiders hun kennis voor zichzelf houden. Doctrine moet gemeengoed zijn. Van hoog tot laag moet men weten „hoe de baas zo'n varkentje doorgaans wil wassen”. Pas als hij zijn onderhebbers ervan in kennis stelt is het mogelijk hen

consistent te laten handelen overeenkomstig de wil van de „meester”.³

● In de derde plaats gaat doctrine over de beste manier om iets te doen. Daarover is onder „de aard van het begrip” al genoeg gezegd.

● Ten slotte gaat het ons om militaire zaken, dat spreekt voor zich.

Indeling van doctrine naar niveau en omgeving

Doctrines kunnen op twee manieren worden ingedeeld: naar niveau en naar omgeving.

● In de eerste plaats kennen wij niveaus van doctrine: de basisdoctrine (ook wel strategische doctrine genoemd), de operatieve en de tactische doctrine.

– De *basisdoctrine* zet de meest fundamentele en duurzame opvattingen uiteen, die het juiste gebruik van strijdkrachten in militaire acties beschrijven en geleiden. (Zo is het een deel van de basisdoctrine van luchtmachten dat het verkrijgen van vrijheid van handelen in de lucht een van de belangrijkste doelen is van de luchtoorlog.)

– De *operatieve doctrine* past de principes uit de basisdoctrine toe door het juiste gebruik van strijdkrachten te beschrijven in samenhang met aparte doelstellingen, capaciteiten van strijdkrachten, globaal omschreven missiegebieden en de operationele omgeving. (De operatieve luchtmachtdoctrine beschrijft dat commandanten voor het verwerven van luchtoverwicht offensieve en defensieve *counter-air* operaties en *suppression of enemy air defenses* op elkaar moeten afstemmen en diverse ondersteunende acties moeten coördineren, zoals waarschuwing, C³I, aerial refueling, enz.)

– *Tactische doctrines* passen de basis- en de operatieve doctrine toe op militaire acties, door het beschrijven van het juiste gebruik van specifieke wapensystemen om gedetailleerde doelen te bereiken. (De tactische doctrine beschrijft hoe een bepaald type vliegtuig sorties vliegt, zoals *combat air patrols* in bepaalde formaties en aantallen afhankelijk

³ Hier kan mooi de relatie worden gelegd met het besmette begrip *indoctrineren*. Indoctrinatie heeft in de Nederlandse militaire gemeenschap een negatieve bijklank. Men pleegt het op één lijn te stellen met hersenspoeling, het onvrijwillig beïnvloeden en het aankweken van kadaverdiscipline. Opvallend is dat met name in het Angelsaksische gebied indoctrinatie niets meer of minder is dan het onderwijzen (in doctrines). Ervan uitgaande dat alles wat men in het dagelijkse militaire leven doet op de een of andere manier iets heeft te maken met doctrine, is het uiterst zinvol enige kennis van dit onderwerp te verwerven; m.a.w.: er is niets fout met indoctrineren!

van de tactische doelen en de heersende omstandigheden. Tactische doctrine beschrijft bv. hoe CAPs het best kunnen worden geïntegreerd met andere systemen, zoals Awacs.)

De behoefte aan tactische doctrines wordt over het algemeen meer onderkend dan die aan operatieve of basisdoctrines. Er is immers niets ongewoons aan het feit dat op uitvoeringsniveau mensen praten en discussiëren over de wijze waarop zij een operationeel probleem hebben aangepakt of willen aanpakken. Niet zelden leidt dat tot verhitte discussies (al dan niet in longrooms, messes of crewrooms).

Soms leiden zulke discussies tot nieuwe tactische inzichten. Als die ideeën binnen de eenheid algemeen worden aanvaard en vervolgens door „de baas” worden gesanctioneerd (bv. in een tactische instructie) kan men spreken van een tactische doctrine. Deze gang van zaken zal de meeste militairen bekend voorkomen.

● In de tweede plaats kunnen wij ze indelen naar de omgeving waarin zij gelden. Zo kennen wij marine-, landmacht- en luchtmachtdoctrines, maar ook joint doctrines (zee, land en lucht gezamenlijk en geïntegreerd) en combined doctrines (de geïntegreerde doctrines van verschillende landen te zamen).⁴

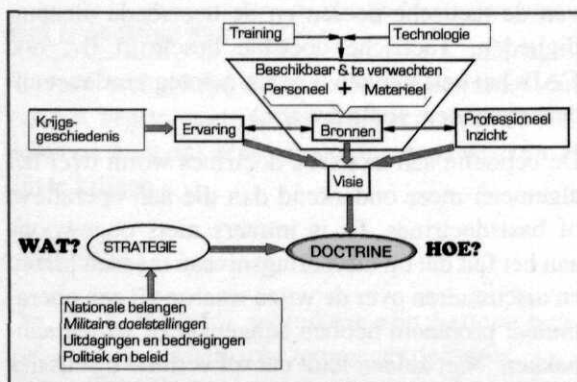
De determinanten van doctrine

Al eerder heb ik gesteld dat doctrine zich kenmerkt door het feit dat zij zich aanpast aan de omstandigheden. Als wij het erover eens zijn dat een doctrine moet kunnen veranderen, kunnen wij ook kijken naar de elementen die zo'n verandering veroorzaken. Een doctrine wordt gevormd onder invloed van zowel externe als interne factoren (zie afb. 1).

Externe determinanten

Deze zijn voor een belangrijk deel terug te voeren op de positie van een staat in (en ten opzichte van) het internationale systeem. De vier wezenlijkste factoren zijn: a. de (nationale) *belangen*, b. de *militaire doelstellingen* die een regering zich heeft gesteld, c. de *uitdagingen en bedreigingen* die zich in het internationale systeem voordoen, en d. (voor het

⁴ De huidige doctrinaire evolutie houdt de erkenning in dat *joint* opereren de wijze bij uitstek is waarop wij in de toekomst eventueel oorlog zullen voeren.

Afb. 1 Determinanten van doctrine

militaire bedrijf) het *algemene politieke (en economische) systeem* in een land. Daarbij speelt vooral een rol de wijze waarop zich dat – mede onder invloed van bv. de ligging en de historische ervaring – vertaalt in beleid t.o.v. het defensieapparaat. Deze vier externe factoren bepalen feitelijk de strategie die op haar beurt de doctrine aanstuurt. Zij zijn relatief constant en hebben dus een duurzame invloed op de doctrine.

Interne determinanten

Drie interne bronnen voor doctrine zijn: a. de (historische) *ervaring*, b. de beschikbare bronnen of *capaciteiten* (veelal te vertalen in stand van de technologie en de trainingsstandaard van het personeel) en c. de theorie, wellicht beter te omschrijven als het *professionele inzicht*.

(Historische) ervaring

Ervaring is een compilatie van de dingen, die in het verleden hebben bewezen over het algemeen al dan niet succes te hebben. Ervaring uit het verleden staat daardoor aan de wieg van de toekomstige doctrine. Zij geeft waardevol inzicht bij het herzien van de doctrine. Als wij de premisse accepteren dat de ontwikkeling van een militaire doctrine moet beginnen bij een diepgaand begrip van het fenomeen oorlog, dan voorziet militaire geschiedenis in het fundament voor het professionele inzicht, nodig bij het opzetten van een doctrine. Over het professionele inzicht straks meer.

Er zit een zeker risico in een overmatige aandacht voor militaire geschiedenis. Met name een eenzijdige aandacht kan zelfs gevaar opleveren, zoals blijkt uit het volgende citaat.

Apart from actual war and peacetime training, soldiers have needed military history to validate doctrine and establish precedents for the future. This can be very valuable up to a point, but the danger is (...) selecting those lessons from military history that happen to support one particular doctrine whilst ignoring those that do not, and furthermore, taking them out of their historical context. [4]

Een ander risico bij het hanteren van ervaring als bron voor verdere acties is dat te zeer wordt gesteund op *persoonlijke* ervaring. Het gevaar ontstaat dan dat de doctrine zich laat drijven van de luimen van de ene operationele leider naar die van de volgende, of van de ene ad-hocmaatregel naar de andere. Dat zal vanzelfsprekend nooit een allesomvattende, dynamische, begrijpbare en verkoopbare doctrine opleveren.

Hoe men dan wèl moet omgaan met de (historische) ervaring komt goed tot uitdrukking in het volgende citaat.

After he had become the foremost general of his day, Frederick (The Great) urged his own officers, when studying the campaigns of Prince Eugene (Marlborough's sidekick and the greatest commander who ever served the Habsburgs), not to be content merely to memorize the details of his exploits but 'to examine thoroughly his overall views and particularly to learn how to think in the same way.' (...) The future field marshal Earl Wavell gave similar advice to a class at the British Staff College shortly before World War II: 'The real way to get value out of the study of military history is to take particular situations, and as far as possible get inside the skin of the man who made a decision and then see in what way you could have improved upon it'. 'For heaven's sake', Wavell warned, 'don't treat the so-called principles of war as holy writ, like the Ten Commandments, to be learned by heart, and having by their repetition some magic, like the incantations of savage priests. They are merely a set of common sense maxims like 'cut your coat according to your cloth' and so forth.' (...) Merely to memorize the maxim 'cut your coat according to your cloth'⁵ does not instruct one how to be a tailor. [1]

Capaciteiten van bronnen of middelen

(Militaire) doctrine is een voortvloeiende uit het algemene beleid van een regering t.o.v. defensie. Men moet zich daarom realiseren dat doctrine geen ongelimiteerde conceptie is; zij moet rekening hou-

⁵ In Nederlandse vertaling gebruiken wij voor dit spreekwoord: zet de tering naar de nering, hetgeen weinig met kleding heeft te maken en dus in deze context minder goed past.

den met de beschikbare (of beschikbaar gestelde) hulpbronnen; mensen en materieel dus. Vaak worden middelen uitgedrukt in geld. Voor een doctrine is echter bovenal de capaciteit die deze middelen leveren van belang en in mindere mate de omvang. Economie en financiën spelen daardoor bij doctrinevorming een minder prominente rol.⁶ Zij vertegenwoordigen als het ware de *hardware* waarop de doctrine wordt gebaseerd.

Bepalend voor de capaciteit van personele bronnen is de mate van getraindheid. Bepalend voor de capaciteit van de materiële bronnen is bovenal de stand van de technologie.

Training is iets dat in beginsel volledig in handen is van het militaire apparaat zelf. Daarbij speelt de doctrine op haar beurt ook een rol. Training van personeel stuurt dus enerzijds de doctrine aan (de mate van training is mede bepalend voor de doctrinaire mogelijkheden); anderzijds is de doctrine bepalend voor de soort training die is vereist.

De stand van de technologie is bepalend voor de aard van de oorlogvoering en heeft derhalve ook invloed op de doctrine.⁷ Aangezien doctrine evolueert en zich op toekomstige vormen van opereren richt, is ook hetgeen op technologisch gebied in de toekomst valt te verwachten van belang voor het bepalen van de doctrine. Evenals bij training geldt dat de technologie de doctrine kan sturen, maar ook dat de doctrine de technologische ontwikkelingen kan sturen. Hierbij moet zorgvuldig naar een balans worden gezocht. Als doctrine achter de technologie aan loopt, kunnen projecten slagen, die wild en vol franje zijn. Die projecten hebben dan vaak nauwelijks relatie met de realistische behoeften en eisen van de krijgsmacht. Als technologie achter de doctrine aan loopt, zullen plannemakers en leiders ontdekken dat hun actuele capaciteiten niet tegemoetkomen aan hun behoeften en verwachtingen.

Professioneel inzicht

De eerder genoemde (historische/gevechts)ervaring heeft een duidelijke invloed op het professionele inzicht. Desondanks wordt het professionele inzicht apart behandeld, aangezien het *meer* is dan

⁶ Dat wil niet zeggen dat doelmatigheidsoverwegingen bij een doctrine geen rol spelen; een van de beginselen van oorlogvoering is immers het *economische gebruik van (gewelds)middelen*.

⁷ Tegenwoordig is oorlogvoering bv. meer afhankelijk van de microprocessor dan van de staalindustrie. Zo ook hebben de revolutionaire capaciteiten van de B2-bommenwerper het mogelijk, sterker zelfs: noodzakelijk gemaakt de doctrine up-to-date te maken.

ervaring. Het is ervaring aangevuld met theoretische kennis, vergaard via bestudering van anderen ervaringen: *lessons learned*.

(Military history can serve as) substitute for battle experience. Soldiers without battle experience naturally want to know 'what is it really like?'. No amount of training, preparation or study will ever answer that question, but the study of other soldiers' experiences in war provide an impressionistic guide and can help in comprehending what Clausewitz called 'friction' and Wavell the 'actualities' of war. [4]

Bestudering van *lessons learned* is dus een belangrijk onderdeel van het doctrinevormingsproces en draagt bij tot het professionele inzicht van de militairen. De geschiedenis is helaas opvallend vol van strijdkrachten die uitsluitend iets leerden als zij hadden verloren. Wij zullen moeten leren eveneens de lessen van de overwinning of successen te onderkennen.

Visie

Het probleem met *lessons learned* is dat er soms geen sprake is van lessen en dat sommige lessen nooit (lijken te) worden geleerd. Het verwerken van lessen uit het verleden in de toekomstige doctrine vereist evenwicht en beoordeling: kortom visie. Visie, hoewel gebaseerd op professioneel inzicht en dus beïnvloed door ervaring, is meer dan alleen dat. Het is wat von Clausewitz aanduidt met *der kriegserische Genius*.

Jede eigentümliche Tätigkeit bedarf, wenn sie mit einer gewissen Virtuosität getrieben werden soll, eigentümlicher Anlagen des Verstandes und Gemüts. Wo diese in einem hohen Grade ausgezeichnet sind und sich durch außerordentliche Leistungen darstellen, wird der Geist, dem sie angehören, mit dem Namen des Genius bezeichnet. [5]

Visie is waarmee een succesvol strateeg zich onderscheidt van de anderen. Het is die behoefte aan visie die het noodzakelijk maakt dat een doctrine steeds op het hoogste relevante niveau moet worden vastgesteld; in overeenstemming dus met de visie van de meest geschikte leider.

(Historische/gevechts)ervaring, te zamen met de beschikbare en te verwachten bronnen alsmede het professionele inzicht sturen de leiders aan bij het ontwikkelen van hun visie. Het is op basis van die visie dat de doctrine tot stand komt. Dat dit bepaald niet eenvoudig is moge blijken uit een aantal voorbeelden, waarbij alle elementen voor het ontwikke-

len van een juiste doctrine voorhanden waren, maar de *visie* ontbrak om tot de juiste beslissing te komen. Uitgangspunt bij deze voorbeelden is dat soms het voordeel van een superieur wapen beslissend is in een oorlog, met name in de tijd voordat tegenmaatregelen kunnen worden ontwikkeld. Er is dus voldoende aanleiding om de stelling te verdedigen dat superieure wapens de overwinning gunstig beïnvloeden. Toch is dat niet voldoende. Tenzij superieure wapens vergezeld gaan van een militaire doctrine, van strategische of tactische toepasbaarheid, die voor de volledige uitbuiting van die vernieuwing zorgt.

Voorbeeld 1. Joel R. Pointsett, Amerikaans minister van defensie in 1840, had een uitgesproken mening over de introductie van nieuwe wapens. Hij meende dat nieuwe uitvindingen over het algemeen moeten worden ontmoedigd, tenzij hun superioriteit zou zijn bewezen door langdurig gebruik op het slagveld. Op grond hiervan besloot hij niet over te gaan tot aanschaf van achterladers, maar te volharden bij het gebruik van voorladers. Het gemak waarmee een gewone soldaat met een voorlader kon omgaan, was de belangrijkste reden. In 1867 nog, dus twee jaar nadat in de Amerikaanse burgeroorlog het overweldigende succes van de achterlader was bewezen, nam een comité uit het Congres de beslissing de modificatie van de musketten tot achterladers stop te zetten, aangezien zo'n modificatie de bestaande munitievoorraad overbodig zou maken! Een vreemde paradox was ook dat het Noorden in de Amerikaanse burgeroorlog elke gelegenheid te baat nam om zijn vuurkracht te vergroten door steeds meer mankracht te gebruiken en tegelijkertijd vergat de vuurkracht te verhogen door de reeds aanwezige, getrainde mannen van betere wapens te voorzien.

Voorbeeld 2. Een nieuw wapen in het arsenaal opnemen, zonder de doctrine aan te passen staat gelijk aan het weggoien van de voorsprong.

– Het *machinegeweer* bestond al in 1885 en bewees zijn voordeel in de Russisch-Japanse oorlog van 1905. Het beïnvloedde de Britse doctrine echter niet. Tussen 1899 en 1914 veranderde de hoeveelheid machinegeweren per Britse divisie niet (24 per divisie). In 1918 was dat aantal gestegen tot 500.

– De *tank* had in de Eerste Wereldoorlog zijn waarde bewezen. Desondanks hielden de Britse militaire leiders vast aan mankracht boven materieel om de overwinning veilig te stellen. Naar hun mening „winnen de infanteristen uiteindelijk het gevecht” (zie ook voorbeeld 3). In april 1918 werd op grond van die benadering het Royal Tank Corps gereduceerd van 18 tot 12 bataljons, aangezien de infanterie versterking behoefde.

– Het *vliegtuig* werd in Europa tijdens de Eerste Wereldoorlog al volop gebruikt toen de Amerikaanse afgevaardigde McKellar in december 1914 berichtte dat „aangezien vliegtuigen bewezen hadden in hoge mate waardeeloos te zijn, de VS winst hadden gemaakt door niet te veel erin te hebben geïnvesteerd”.

Voorbeeld 3. In 1914 zei gen F. H. Herr: „Het gevecht is primair een strijd tussen twee infanterieformaties en de overwinning gaat naar het grootste bataljon; het leger moet zijn opgebouwd uit mannen en niet uit materieel.” Douhet koos de tegenovergestelde (extreme) positie: „De vorm van elke oorlog (...) hangt af van de technische gevechtsmiddelen die beschikbaar zijn”, en: „De overwinning is aan hen, die anticiperen op de veranderingen in het karakter van de oorlog”. Beide standpunten leidden tot een doctrine, die in de praktijk niet (volledig) bleek te functioneren.

Positie van leiders en hun ondercommandanten

Het zal inmiddels duidelijk zijn dat de beslissing over doctrine op het hoogste niveau moet worden genomen. Onze doctrine moet onze missie op een diepgaande en systematische manier ondersteunen. Daartoe moeten topleiders de missie duidelijk definiëren, aangezien zij het „anker” voor onze doctrine is. Om de visie van militaire leiders volledig tot

We need strategists (...) throughout the services; at all levels. We need senior generals and admirals who can provide solid military advice to our political leadership, and we need young officers who can provide solid military advice – options, details, the results of analysis – to the generals and admirals. We need military strategists, officers, all up and down the line, because it takes a junior strategist to implement what the senior strategist wants done, and it (usually) takes the input of juniors to help a senior strategist arrive at his conclusions. (...) (So) we need young strategists because we need senior strategists, and we need a lot because when the time comes we need enough.

(J. R. GALVIN [6])

haar recht te laten komen, moeten zij worden gevoed met relevante informatie, zodat zij niet te veel afhankelijk zijn van de „persoonlijke” ervaring alleen.⁸

Waarom dient doctrine? Waarom is doctrine nodig?

Doctrine heeft diverse functies. Als *doelstellingen* van een doctrine zijn te onderscheiden:

- het beschrijven van de missies, taken en rollen;
- het leiden van (onder)commandanten;
- het leiden van de wapensysteem-ontwikkelingsprogramma's;
- het leiden van de relaties met de andere krijgsmacht delen;

⁸ *The common thread is an ability to assimilate military thinking (and not necessarily from personal combat experience), to derive from this assimilation a set of ideas, and to fit these ideas to the occasion.* (J. R. GALVIN [6])

– het vormen van een vertrekpunt voor alle activiteiten.

Belang

Strijdkrachten moeten, zoals veel vergelijkbare organisaties, in staat zijn ingewikkelde activiteiten te ontplooiën. Oorlog is – gelukkig – geen dagelijks gebeuren voor elke militair. De kans die een militair heeft om op basis van zijn persoonlijke ervaring uit te vinden „wat de beste manier is om zijn rol in de oorlogvoering te spelen” is dus tamelijk klein. Meer dan collega’s in andere organisaties zal een militair dus zijn aangewezen op de ervaringen die door anderen zijn opgedaan. Oorlog voeren is bovendien een activiteit waarin weinig vaste en harde regels bestaan. Als strijdkrachten in oorlogstijd succesvol willen zijn, moeten zij het vermogen hebben zich snel aan te passen aan veranderende omstandigheden en effectief te opereren onder duidelijk chaotische condities. Als zij in vredetijd een geloofwaardig afschrikkingsmiddel willen zijn, moet duidelijk zijn dat zij fysiek in staat zijn tot vechten en zowel mentaal als moreel daarop voorbereid. Voor militairen moet duidelijk zijn hoe zij ingewikkelde situaties het hoofd moeten bieden, alsook de moeilijkheden en ontberingen die zich onder oorlogsomstandigheden voordoen. Militaire doctrine is in het bijzonder van belang met het oog op de gevechtstress, die op de mensen drukt.

Leiders kunnen in de doctrine richting geven aan het handelen binnen hun verantwoordelijkheidsgebied. Doctrine stelt dus een ondergeschikte in staat te handelen in de geest van de door zijn commandant uitgestippelde koers en het grotere operatieschema te ondersteunen, zelfs als hij niet in staat is met zijn superieuren te communiceren.

Een doctrine stelt de mensen uit een organisatie in staat naar buiten één taal te spreken. Daarmee kan naar buiten een consistent beleid worden gevoerd. Met name bij contacten met andere instanties, in het bijzonder indien moet worden onderhandeld (men denke daarbij aan internationale (NAVO) interdepartementale of interservice-gremia) kan men de eigen doctrine zien als het basismateriaal waarmee elke deelnemer is uitgerust. De set instructies die aan de deelnemers moet worden meegegeven kan dus worden beperkt tot *dié items* waarom het (waarschijnlijk) werkelijk gaat.

Van een andere orde is het feit dat het ontwikkelen

en bijhouden van een doctrine leiders heel nadrukkelijk ertoe dwingt voortdurend over hun taak na te denken. Bij hun beslissingen moeten zij met meer facetten rekening houden dan die in eerste instantie in hen „oppoppen”. Het doctrinevormingsproces dwingt hen ertoe te bedenken dat zij niet voetstoots kunnen aannemen dat iedereen hun ideeën wel begrijpt. Zij moeten zich dus het een en ander eraan gelegen laten liggen om hun ideeën „te verkopen”. Hun beslissingen zullen daardoor beter doorwrocht zijn, dus nauwkeuriger en bovenal aanvaardbaar voor de mensen in de organisatie.

Doctrine een panacee?

Vanzelfsprekend is doctrine niet het antwoord op alle vragen. Wondermiddelen bestaan nu eenmaal per definitie niet. Doctrine moet ook geen eigen leven gaan leiden. Doctrine moet dienen, niet heersen. Wij moeten opletten dat wij bij het najagen van een doctrine niet verward raken in abstracte vragen over definities, die nergens toe leiden, terwijl de praktische problemen van de actuele oorlogvoering worden genegeerd. Het omgekeerde is echter evenzeer het geval. Uitsluitend aandacht hebben voor de „dingen van de dag” leidt ertoe dat de fundamenten onder hetgeen in de dagelijkse praktijk moet worden gedaan wegspoelen.

Men kan doctrines gebruiken voor het bestuderen van het verleden, het maken van plannen voor het heden en het leiden naar de toekomst. Wij kunnen dat vernieuwend laten zijn, maar ook stagnerend. Wij kunnen de moeilijke lessen negeren en de doctrine onvolledig laten zijn. In dat geval zullen er meer vragen rijzen dan er antwoorden komen. Men kan een doctrine ook met zóveel gegevens vullen, dat zij haar doel voorbijstreeft. Men kan doctrine *top-down* ontwikkelen of gelegenheid geven haar *bottom-up* te laten groeien. Het juiste antwoord op deze vragen maakt van doctrines nog steeds geen panacee, maar zal zeker ertoe leiden dat binnen de militaire organisatie „de neuzen in de zelfde richting worden gezet”.

Hoe nu verder?

Ik hoop in het voorgaande het belang van het hebben van een doctrine te hebben aangetoond. Wat rest is de vraag hoe enerzijds tot een adequate doctrine kan worden gekomen en anderzijds een ont-

wikkelde doctrine *up-to-date* kan worden gehouden.

Het doctrine-proces

Het denken over doctrine als een „eenmalig” gegeven i.p.v. als een proces heeft te vaak tot gevolg gehad dat doctrine rigide en dogmatisch werd en instituten leden onder doctrinaire blindheid. Deze benadering gaat ook voorbij aan het gegeven dat doctrine nooit compleet, noch ooit af is. Zoals gezegd levert een ad-hocbenadering nooit een allesomvattende, dynamische, begrijpbare en verkoopbare doctrine op. De vraag is dus hoe wij enerzijds het professionele inzicht kunnen vatten en anderzijds de uiteenlopende meningen kunnen evalueren om de doctrine dynamisch te houden zonder angst te hoeven hebben de politieke lijn te overschrijden.

Het antwoord ligt in het opzetten van een doctrine-ontwikkelingsproces. Met andere woorden: een doctrine moet worden gevormd in een coherent proces, waarin institutionele keuzes worden gemaakt en waarin inzicht evolueert. Dat inzicht komt tot stand via een geleidelijk, iteratief verloop en is gebaseerd op (historische) ervaring en te verwachten (technologische) ontwikkelingen.

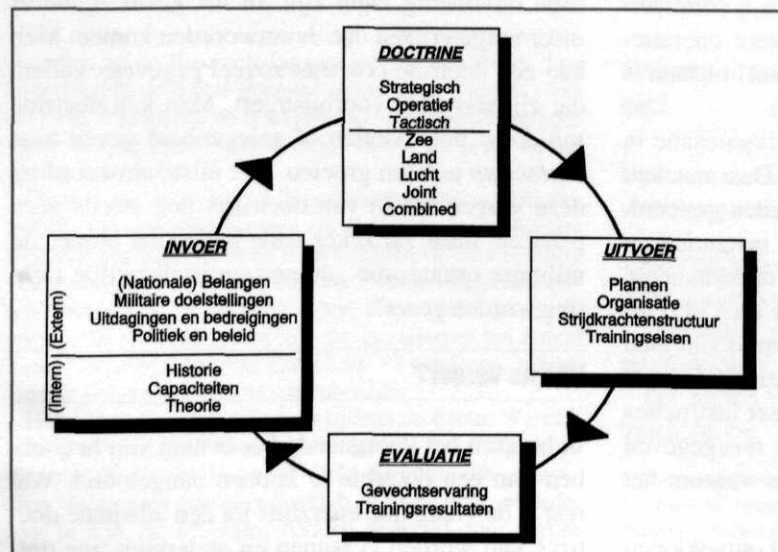
Doctrine, de fusie van ervaring en visie, was het medium dat tijdens DESERT STORM de planners in staat stelde de doelstellingen van de missie te vertalen in strategie en strategie, in eisen voor de strijdkrachten. Zoals de overwinning in DESERT STORM heeft aangetoond, is de logica van de verbinding tussen missie, doctrine en eisen voor de strijdkrach-

Senior leaders have a particular important role in the process of developing military strategists. They are the ones who determine the environment, provide the guidance, and establish the structure for our emerging strategists. We need to reach a consensus that strategists in uniform are needed and must be cultivated; in other words, to agree that this is something important to accomplish, something requiring a high priority. (...) This requires that we put emphasis upon strategic thinking, or other things will usurp the time. In the typical assignment at present, long days are filled with just trying to complete the usual quotidian tasks. We must break out of the pattern in which our officers spend their time in mundane activities with little chance to think, followed by stints in school where they also may not do much conceptual thinking. Senior officers must ensure that there is time in the units for the officer to reflect and absorb lessons the unit has to offer, so that during subsequent schooling he can develop his thoughts from a strong and practical base of experience and training. We need to agree that strategy is not an 'elective' of the later years of an officer's career; that work in this field has to begin early. (...) We must afford the promising strategist the opportunity (...) to expand his horizons and connect the knowledge he gains in units to the wider world. (J. R. GALVIN [6])

ten fundamenteel voor zowel het strategische succes in de strijd als voor een coherente en effectieve visie op de toekomst van de strijdkrachten. De ontwikkeling van een doctrine moet dus worden gezien als een integraal deel van het planningsproces voor toekomstige oorlogen. Zo'n proces zou een institutioneel beheer waarborgen van een dynamisch en vitaal aspect van de oorlogsvoorbereiding.

De voordelen van zo'n doctrine-ontwikkelingsproces zijn de volgende.

1. Het verzekert ons ervan dat in de doctrine meer wetenschap en logica worden gebruikt en minder beweringen.

Afb. 2 Het doctrineproces (de doctrinercikel)

2. Het zou potentiële en actuele inconsistenties, vooronderstellingen en tegenspraken versterkt in het licht plaatsen (en dus ter discussie stellen).
3. Het zou de dynamiek en de *responsiveness* van de doctrine duidelijk maken.
4. Het kan institutionele geloofwaardigheid tot stand brengen en daardoor de loyaliteit van en de harmonie tussen de mensen verbeteren.

Dit heeft bv. het Training and Doctrine Command (Tradoc) van de US Army in 1979 ertoe gebracht een managementsysteem te ontwikkelen voor een landmachtdoctrine-programma waarin is getracht een doctrine-ontwikkelingsproces te institutionaliseren. Ook de US Air Force heeft een doctrine-ont-

wikkelingsmodel ontworpen, dat wij korter zouden kunnen aanduiden met de doctrinecirkel (afb. 2). Volgens dit model zouden ook de Nederlandse krijgsmachtdelen hun doctrinevorming kunnen laten lopen.

Het gebrek aan aandacht voor doctrinevorming in de Nederlandse militaire gemeenschap maakt het echter eerst nodig de waarde die wij aan de studie van oorlogvoering, strategie en doctrine toekennen te herzien. Al deze zaken zijn immers van fundamenteel belang om ons in staat te stellen onze missie uit te voeren. Er moeten dus structureel prikkels worden gecreëerd waarmee militairen worden aangemoedigd tot het bestuderen van strategie, krijgsgeschiedenis en doctrine.

Literatuur

1. J. Luvaas – Some vagrant thoughts on doctrine. *Mil. Review* (1986)(3)56.
 2. J. Luvaas – Military history: is it still practible? *Parameters* (1982)(3).
 3. I. B. Holley Jr. – *An enduring challenge: the problem of air force doctrine* (Harmon memorial lectures in military history, 16). USAF Academy, Colo (1974) 426.
 4. K. Simpson – The value of military history to the serviceman. *RUSI-J.* (1988)65.
 5. C. von Clausewitz – *Vom Kriege* (19e dr.) 1. Teil, 1. Buch, 3. Kap. 231.
 6. J. R. Galvin – *What's the matter with being a strategist?* (Opening statement to the House Armed Services Committee panel on professional military education. Washington (1988).
- S. B. Gehri – The Air Force mission (singular). *Airpower J.* (1992)17.
- J. E. Andrews e.a. – *US Air Force doctrine: a perspective* (Air War College research report). Washington (1990).
- P. F. Herrly – Joint warfare, the American way of war. *Mil. Review* (1992)(2)10.
- A. G. B. Vallance – *The evolution of air power doctrine within the RAF, 1957-1987*. University of Cambridge (1988); *Air power, collected essays on doctrine*. London (1990).
- Royal Air Force air power doctrine (AP 3000)*. Londen (1991).
- G. R. Sullivan – Doctrine, a guide to the future. *Mil. Review* (1992)(2).
- I. B. Holley Jr. – *Ideas and wapons*. University Press, Yale (1953).
- Basic Aerospace doctrine of the United States Air Force*. Washington (1992).

M.A. Grisnigt

kapitein van de aan- en afvoertroepen

Logistiek van Nederlandse Unprofortroepen in het eerste jaar

Het operationele belang van een goede opdrachtanalyse is reeds vele malen aangetoond. Bij een optreden onder Verenigde-Natiesvlag, in een voor de Nederlandse krijgsmacht onbekend gebied, het voormalige Joegoslavië (afb. 1), is een goede analyse van de opdracht onontbeerlijk. Een van de belangrijkste elementen dat bij deelneming aan een VN-operatie zeker niet in de analyse mag ontbreken is onderkenning van de operationele consequenties van het optreden in een VN-organisatie (kennis van de VN-organisatie, VN-procedures). Met name op logistiek gebied heeft bovengenoemd element van de analyse een doorslaggevende betekenis voor een succesvolle logistieke ondersteuning van de deelnemende Nederlandse eenheid. In dit artikel wil ik met name ingaan op de logistieke problemen en consequenties die zijn ontstaan als gevolg van elementen waarop naar mijn mening is tekortgeschoten in de analyse van het Nederlandse optreden in de UN protection force (Unprofor).

Organisatie

Logistieke organisatie Unprofor

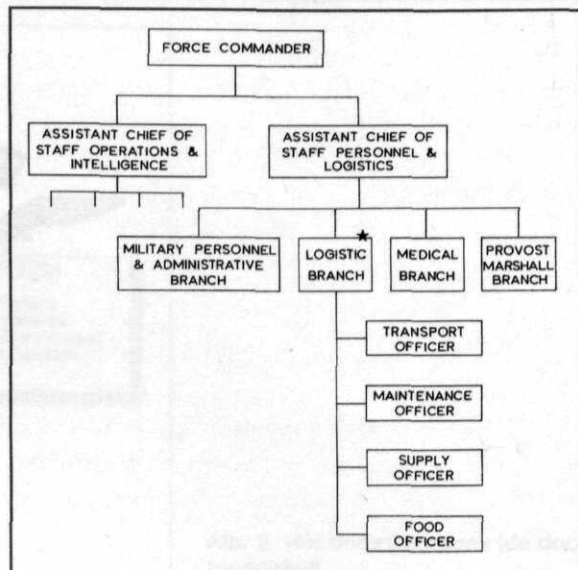
De logistieke organisatie van Unprofor (afb. 2) is anders van opzet dan bij de KL gebruikelijk. De *Force commander* beschikt over een soort speciale stafofficier logistiek in de vorm van de *Chief Logistics operations* (C. LOGS.O). Deze heeft de beschikking over een zeer uitgebreide staf die zich, niet zoals bij de KL, alleen bezighoudt met beleidsbepalende aangelegenheden maar ook veel uitvoerende werkzaamheden voor zijn rekening neemt. Niet alleen aanvragen worden bij de *Senior supply officer* (SSO) ingediend en verwerkt, maar ook allerlei uit-

voerende zaken op het gebied van herstel en transport gaan via de *Logistics branch*.

De voornaamste reden hiervan is dat de logistiek compleet afhankelijk is van het *Civil administration office* (CAO), een bureau dat de belangrijkste financiële schakel vormt binnen Staf Unprofor (afb. 3).

Afb. 1 Het voormalige Joegoslavië

Afb. 2 Militaire staf hoofdkwartier Unprofor

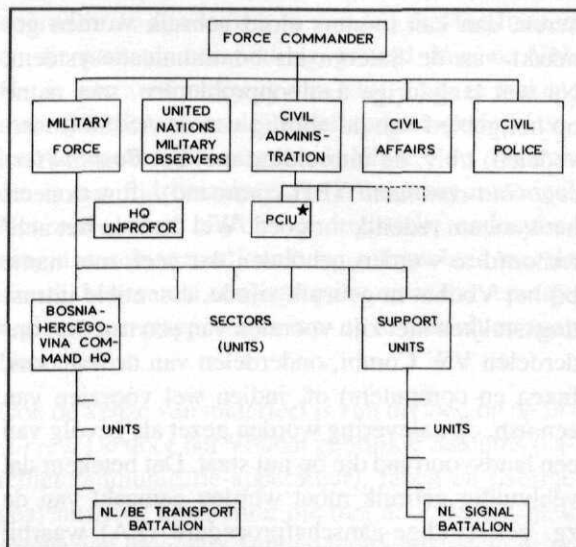
* C.LOGS.O (Chief Logistics operations) = C Logistics branch = G4 Unprofor = Franse kolonel (i.v.m. logistiek Frans bataljon, Frelogbat)

Uiteindelijk bepaalt de CAO of voor ingediende aanvragen geld beschikbaar is. Het kan in de praktijk erop neerkomen dat een aanvraag door deze wijze van stafbehandeling pas na 6 maanden wordt gehonoreerd.

Een andere belangrijke schakel in Staf Unprofor voor de C.LOGS.O is de *Property control and inventory unit* (PCIU), een bureau belast met het tellen en controleren van het door de diverse landen opgegeven aanwezige materieel. Ook dit heeft weer een financiële achtergrond, namelijk de vergoeding die door de VN voor het ter beschikking gestelde materieel wordt betaald.

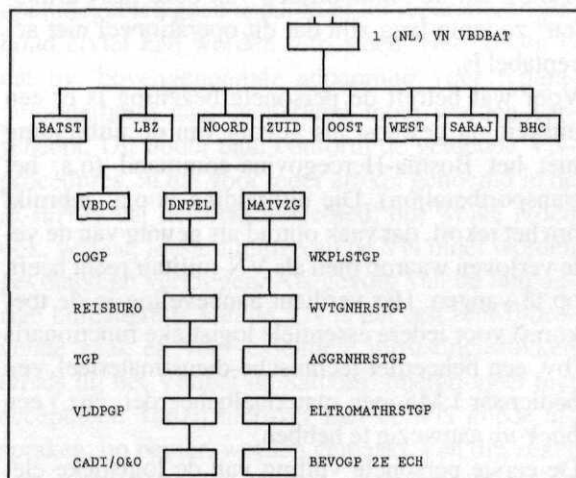
Organisatie logistiek 1 (NL) VN Vbdbat

De organisatie van de logistieke ondersteuning van het Vbdbat verschilt van die van een pantserinfanteriebataljon zoals destijds Dutchbatt in Libanon waarbij de organieke logistiek van een painfbat grotendeels kon worden gehandhaafd. Het Vbdbat is in het voormalige Joegoslavië over 32 lokaties verspreid. Normaal geschiedt de logistieke ondersteuning voornamelijk door de zorg van een bataljon, verantwoordelijk voor de logistiek van de gehele Force. Ook binnen Unprofor wordt op deze wijze gewerkt; omdat het Vbdbat over zodanig gespecificeerd (verbindingsdienst)materieel beschikt, is het complete bevoorradingsproces (incl. bevoorrading van reservedelen) van dit materieel een verantwoordelijkheid van het Vbdbat. De overige bevoorrading (voeding, brandstof, kazerne- en goederen, kantoorbehoeften, enz.) is een verantwoordelijkheid van het Franse logistieke bataljon (Frelogbat). Gezien het bovenstaande is de logistieke ondersteuning van het Vbdbat opgebouwd (zie afb. 4) uit een Dienstenpeloton (Dnpel) en een Materieelverzorgingspeloton (Matvzgpel). Voorts is op iedere lokatie een 2e-echelons aggregatienmonteur aanwezig. Deze organisatie was op zich goed gekozen, met dien verstande dat men niet was uitgegaan van een interne lijndienst binnen het Vbdbat. Uit de praktijk blijkt dat dit met name noodzakelijk is voor artikelen op het gebied van moreel (kantinedienstgoederen en veldpost) en gerepareerde resp. te repareren artikelen die geen spoed vereisen. Een en ander heeft uiteindelijk ertoe geleid dat de transportgroep van het Dnpel is uitgebreid van 1 x YAD 4442 (vrachtauto algeme-

Afb. 3 Organisatie Unprofor

* PCIU = Property control and inventory unit: controle opgegeven materieel door deelnemende naties t.b.v. VN New York i.v.m. financiële vergoeding

Afb. 4 Organisatie Log 1 (NL) VN vbdbat in januari 1993

LBZ Logbase Zulu (Zagreb Airport); BHC Bosnia Hercegovina Command

ne dienst 4 t), 2 x Combi, tot 6 x YAD 4442, 5 x Combi en 2 x Mercedes 3/4 t.

Voor de materieelbevoorrading uit Nederland is gekozen voor het Lokaal materieelbeheersingssysteem (LMS). Dit is een datalijn waarmee artikelen kunnen worden besteld, zowel met als zonder NATO-stocknummer (nsn). Er is dus gekozen voor een bestaand systeem dat zowel in oorlogs- als vreedstijd bruikbaar is. Indien dit systeem wordt bediend en gebruikt door deskundig personeel is het ook voor een dergelijke operatie goed bruikbaar, want mocht de normale ptt-verbinding, nodig voor de datalijn in een operatiegebied, niet meer functio-

neren, dan kan immers altijd gebruik worden gemaakt van de Satcom als communicatiesysteem. Na wat langdurige aanloopproblemen, met name op het gebied van de vulling van de AS-80 (reserveredelen) t.b.v. de uitbreiding met het *Bosnia-Herzegovina-command* (BH-command), functioneert het systeem redelijk tot goed. Wel dient in het achterhoofd te worden gehouden dat veel, met name bij het Vdbat in gebruik zijnde, essentiële uitrustingsstukken niet zijn voorzien van een nsn (bv. onderdelen VW Combi, onderdelen van de Satcoms, faxen en computers) of, indien wel voorzien van een nsn, op nalevering worden gezet als gevolg van een landsvoorraad die op nul staat. Dat betekent dat veelvuldig gebruik moet worden gemaakt van de zg. zelfstandige-aanschafprocedure (ZA) waarbij de genoemde artikelen civiel worden aangeschaft. Uit de praktijk blijkt, met de huidige personele capaciteit bij het Legerkorps Logistiek Commando (LLC), dat de omlooptijden van deze „ZA-artikelen” zodanig lang zijn dat dit operationeel niet acceptabel is.

Voor wat betreft de personele bezetting is er een uitbreiding geweest als gevolg van de uitbreiding met het Bosnia-Herzegovina-command (o.a. het transportbataljon). Die uitbreiding is o.a. gebruikt om het tekort, dat vaak optrad als gevolg van de vele verlopen waarop men als VN-militair recht heeft, op te vangen. Het verdient aanbeveling in de toekomst voor iedere essentiële logistieke functionaris (bv. een beheerder technische-dienstmaterieel, een bedienaar LMS, een materiaalbeheerder, enz.) een *back-up* aanwezig te hebben.

De eerste personele vulling van de logistieke elementen van het Vdbat was zowel kwantitatief (er bestond toen nog geen mogelijkheid verlof op te nemen) als kwalitatief goed. Er werd gebruik gemaakt van zoveel mogelijk organieke verbanden uit het Eerste Legerkorps (1 Lk) (108 Vdbat, 102 Herstelcompagnie), wat als voordeel had dat het personeel over „parate kennis” beschikt. De eerste aflossing (rotatie 2, begin augustus '92) bestond v.w.b. essentiële logistieke functionarissen voornamelijk uit vrijwilligers. Dat had o.a. tot gevolg dat dit personeel vaak niet over de bovengenoemde „parate kennis” beschikte (bv. 2-echelonspersoneel op 3e-echelonsfuncties, COKL-personeel zonder ervaring). Uit de praktijk is gebleken dat het voor een eerste aflossing te vroeg is om dergelijk personeel uit te zenden; de opbouwfase bij een VN-ope-

ratie duurt voor wat betreft de logistiek minimaal een jaar. Noemenswaard hierbij is dat in de opleiding nagenoeg geen aandacht wordt besteed aan de logistiek (organisatie, procedures), wat de komst van bovengenoemd personeel nog meer benadeelt.

Vorbereiding

De voorbereiding van een VN-operatie kan niet pas beginnen bij het definitief worden van de deelneming aangezien de tijd tussen het definitief worden van inzet en het vertrek naar het operatiegebied te kort is om een goede voorbereiding te waarborgen. De voorbereiding op uitvoerend niveau dient dus reeds aan te vangen bij het „aanbieden van Nederlandse steun” aan een VN-operatie. Dat kan met de huidige ontwikkelingen dus betekenen dat eenheden, geschikt voor deelneming aan VN-operaties, reeds nu permanent dienen te zijn voorbereid.

Ongeacht aan welke VN-operatie men deelneemt, de organisatie en de procedures die binnen de VN worden gebruikt verschillen nauwelijks. Een bij de voorbereiding, zowel voor Haags als voor uitvoerend niveau, essentiële richtlijn is de zg. *aide-mémoire*. Hierin geven de VN richtlijnen die moeten worden gevolgd bij de voorbereiding en het begin van de uitvoering (de bekende eerste 60 dagen) bij deelneming aan een VN-operatie. Behalve de *aide-mémoire* worden door de VN bij iedere operatie de *Logistics-directives* uitgegeven. Deze zijn vaak pas ca. 4 maanden na aanvang van de operatie beschikbaar. De inhoud ervan verschilt echter nauwelijks voor de diverse operaties. De *directives* kunnen worden beschouwd als een soort logistieke vaste order van een VN-operatie.

Aangezien de VN een organisatie zijn waarin de financiën een belangrijke rol spelen, zijn in bovengenoemde stukken veel regels weergegeven die met name op financieel gebied een belangrijke rol spelen; zij hebben dus belangrijke logistieke consequenties.

Bij aankomst in een operatiegebied moet een deelnemende eenheid 60 dagen logistiek onafhankelijk zijn. Deze periode is bedoeld om de eenheid die voorbestemd is de logistiek voor de gehele operatie uit te voeren in de gelegenheid te stellen te ontplooiën en voorraden op peil te brengen.

Uit de praktijk blijkt dat 60 dagen te weinig zijn voor een eenheid die de logistiek voor een gehele VN-operatie moet verzorgen (voor Unprofor is dat

een Frans logistiek bataljon, Frellogbat). Dit is echter zeker niet te wijten aan de Fransen maar weer een gevolg van de waarde die aan de financiën wordt gehecht. Gevolg voor een deelnemende eenheid, in dit geval het „Eerste Nederlandse (Verenigde Naties) Verbindingsbataljon (1 (NL) VN Vbdfat) is dat men bij vertrek op alle situaties, terreinen en weersomstandigheden dient te zijn voorbereid. Dat staat overigens exact vermeld in de *aide-mémoire*. Een groot bijkomend voordeel, indien aan deze voorwaarde wordt voldaan is dat al dit materieel kan worden opgenomen in de zg. *in-survey*, een overzicht van al het materieel waarmee een eenheid aan een VN-operatie deelneemt. Het is van essentieel (logistiek) belang dat aan deze *in-survey* zeer veel aandacht wordt besteed. Behalve het financiële belang voor de Nederlandse staat – al het materieel vermeld in de *in-survey* wordt door de VN vergoed – zijn veel van de logistieke procedures vermeld in de *Logdirectives* geënt op de *in-survey* van een eenheid. Het opmaken van een goede *in-survey* vergt bij de voorbereiding zeer veel tijd, aangezien ieder afzonderlijk Detaillijst (DL)-artikel (een hoofdtrustingstuk, bv. een Landrover, is opgebouwd uit een aantal DL-artikelen), apart dient te worden vermeld, incl. serienummer, eventueel chassisnummer en motornummer, prijs, enz. Het verdient de voorkeur om dit permanent te hebben voorbereid, of het te laten uitvoeren door een speciaal „ervaren” team, in samenwerking met de logistieke functionarissen van de uit te zenden eenheid. Dus niet alleen door de logistieke functionarissen, zoals is gebeurd bij het Vbdfat en wat heeft geleid tot een gebrekkige *in-survey* met de daaraan gekoppelde logistieke consequenties gedurende de operatie.

Aangezien het Vbdfat niet op alles voorbereid is vertrokken (zie verderop, onder *Klimatologische en Geografische invloeden*) is gedurende het eerste jaar van de operatie nogal wat aanvullend materieel naar het voormalige Joegoslavië verscheept. Omdat dit aanvullende materieel dus niet in de *in-survey* is opgenomen wordt het beschouwd als *National-owned equipment* (NOE), in tegenstelling tot het materieel dat wél in de *in-survey* is vermeld, het zg. *Contingent-owned equipment* (COE). Voor zowel COE als *United Nations-owned equipment* (UNOE) – uitrusting ter beschikking gesteld door de VN (bij Unprofor voor het Vbdfat bv. Oosteuropese jeeps en vrachtwagens – gelden de regels ge-

noemd in *Logdirectives* en worden dus faciliteiten en diensten ter beschikking gesteld door de VN. Het is uiteraard mogelijk van NOE COE te maken, maar dat dient door de Nederlandse regering kenbaar te worden gemaakt aan de VN te New York en dat is een tijdrovende zaak. Zolang het materieel *National-owned* blijft is de logistieke ondersteuning dan ook een nationale aangelegenheid met de daarbij behorende consequenties zoals bv. separate registratie en rapportages, op- en afvoer uit en naar Nederland.

Ook de keuze van materieel is van invloed op de *in-survey*. De door het Vbdfat gebruikte Satcoms (satellietcommunicatie-apparatuur), faxen en overige geavanceerde apparatuur die niet door de organiek aanwezige monteurs kunnen worden hersteld maar waarvan de reparatie civiel moet worden uitbesteed, kunnen eigenlijk niet in de *in-survey* worden opgenomen. Men moet ervan uitgaan dat in het operatiegebied geen apparatuur ter reparatie/onderhoud civiel kan worden uitbesteed. Het gevolg is dat bv. bovengenoemde apparatuur voor reparatie/onderhoud naar Nederland moet worden verscheept. Dit houdt dan, conform de geldende VN-procedures, in dat voor ieder artikel genoemd in de *in-survey* dat het operatiegebied, om welke reden ook, verlaat, toestemming van de VN moet worden gevraagd en verkregen. Als gevolg van de langdurige bureaucratie van de VN is dat een zeer tijdrovende zaak en voor essentiële uitrustingsstukken (zoals bij het Vbdfat de Satcom) operationeel niet acceptabel. Tenzij hierover met de VN goede afspraken, op papier, worden gemaakt, kan dit, zeker in het geval van een Vbdfat waarbij veel van die soort apparatuur wordt gebruikt, leiden tot operationeel falen.

Uitvoering

Zoals hiervoor reeds is vermeld, zijn de eerste 60 dagen van dusdanig essentieel logistiek belang dat het logistieke welslagen van deelneming afhankelijk is van de voorbereiding en uitvoering van de logistiek gedurende die periode. In de praktijk blijken 60 dagen te weinig.

De logistiek van een deelnemende (Nederlandse) eenheid dient compleet onafhankelijk te zijn van zowel Nederland als van de VN. Met andere woorden: met name gedurende de voorbereiding en de op-

bouwfase dient veel aandacht aan de logistiek te worden besteed.

Uitbreiding met het Bosnia-Herzegovina-command

In september '92 werd begonnen met de logistieke voorbereiding van de komst van het *Bosnia-Herzegovina-command* (BH-command) (ook wel ten onrechte Unprofor 2 genoemd). Een van de grootste logistieke consequenties van die uitbreiding was het gescheiden houden van de logistieke ondersteuning (op het gebied van zowel materieel als personeel) van het „oude Vdbat” en de uitbreiding die uiteraard deel uitmaakt van de organisatie van het Vdbat. Het gescheiden houden heeft als achtergrond weer financiële redenen. Het BH-Command, met o.a. 6 nieuwe Nederlandse vbdcentra en een grotendeels Nederlands Transportbat (Eerste (Nederlands/Belgisch) Verenigde Naties Transportbataljon (1 (NL/BE) VN Tbat) is een financiële verantwoordelijkheid van de deelnemende landen aan BH-Command en niet van de VN. Uiteindelijk (eind oktober '92) is ervoor gekozen de uitbreiding van het Vdbat een aparte organisatietabel-autorisiestaat (otas) en dus een Elementair codenummer (ELCONr 5051) te geven op basis waarvan alle aanvragen kunnen worden gedaan. Dat dit in de praktijk natuurlijk niet voor de volle 100% werkt spreekt vanzelf, maar dit geldt dan alleen voor bv. de kleine reservedelen (filters, pakkingen, ringen e.d.) die nooit voor een specifiek uitrustingsstuk worden aangevraagd. Al kwam deze oplossing vrij laat, uiteindelijk is het een goede gebleken die, als zij slim wordt toegepast, Nederland zeker geen windeieren zal leggen.

Zoals vermeld hield de uitbreiding met het BH-Command ook de komst van het 1 (NL/BE) VN Tbat in, met natuurlijk de bijbehorende logistieke consequenties. Gekozen werd voor de optie om het Tbat m.b.t. de materieelbevoorrading te laten terugvallen op het bij het Vdbat aanwezige installatienummer V200. Dit zou daarbij een aangepaste (opgehoogde) AS-80 krijgen en het Tbat de zg. „haalplicht”. De organisatie van de logistiek van Vdbat kreeg de boven reeds genoemde personele uitbreiding maar bleef deel uitmaken van het Vdbat. Op het moment dat een logistieke eenheid 2 bataljons in de verzorging heeft is het aan te bevelen deze, zoals bij de Nederlandse deelneming aan Unprofor, los te koppelen uit de organisatie van een van beide

bataljons en min of meer een brigadestructuur toe te passen met een zelfstandige bevoorradings/hersteleenheid, direct vallend onder het Commando Nederlandse troepen. Het voordeel hiervan spreekt voor zich: buiten de prioriteitenstelling, die nu onafhankelijk kan plaatsvinden, kan de organisatie van de logistieke ondersteuning van de Nederlandse troepen gemakkelijker worden aangepast aan veranderende situaties (bv. vooruitgeschoven *logistic-bases*), zonder dat de logistieke structuur van, in dit geval, het Vdbat wordt aangetast. Voorts scheidt een dergelijke logistieke organisatie duidelijkheid.

Buiten de twee genoemde bataljons wordt door Nederland inmiddels op nog drie andere manieren deelgenomen aan Unprofor, nl. ongeveer 40 United Nations Military Observers (deelneming d.m.v. EG-monitoren) en ca. 50 man staf BH-Command. Ook dit personeel heeft recht op een goede logistieke ondersteuning die beter kan worden gewaarborgd door een zelfstandige logistieke eenheid.

Met andere woorden: houdt deelnemende nationale eenheden logistiek zelfstandig en het hogere echelon (in geval van een VN-operatie kan men moeilijk spreken over de bij ons bekende echelons) centraal onder Nederlands Commando. Sedert maart '93 is er, mede als gevolg van de geografische afstanden tussen de Nederlandse lokaties, sprake van een reorganisatie van de logistieke ondersteuning van de Nederlandse troepen en worden de beide bataljons logistiek zelfstandig: de logistieke ondersteuning van het vdbat vanuit de Logbase Z (Zagreb) en die van het Tbat vanuit Logbase S (Split).

Klimatologische invloeden

Bij de keuze van het materieel van zowel het Vdbat als het Tbat is zeker niet voldoende rekening gehouden met het in het voormalige Joegoslavië heersende klimaat. Over het algemeen kan worden gesteld dat zowel de uitrustingsstukken als de Persoonsgebonden Uitrusting (PGU) uitstekend voldoen. Toch moet men bij een goede analyse van een opdracht over bovenstaande invloeden niet te licht denken en de bijbehorende consequenties voor zowel personeel als materiaal niet over het hoofd zien.

Essentiële uitrustingsstukken, zoals voor het Tbat de YA-4442 en voor het Vdbat zowel de YA-4442 als de Combi, dienen dan ook voor de in Joegosla-

vië optredende winterse omstandigheden (extreme sneeuwval en extreem lage temperaturen) geschikt te zijn. Het mag dan ook niet voorkomen dat alle YA-4442's nog in het operatiegebied moeten worden gemodificeerd om op alle wielen sneeuwkettingen te kunnen monteren. Dat euvel bleek ook voor de VW Combi te gelden. Ook dienen bv. vroegtijdig koelvloeistofverhitters aanwezig te zijn.

Bij nieuw in te stromen materieel in het operatiegebied (bv. als gevolg van uitbreiding) dienen zaken die essentieel zijn voor optreden bij extreme weersomstandigheden te kloppen (winterbeurten dienen te zijn uitgevoerd, sneeuwkettingen (vier per voertuig) en tweede gevarendriehoek dienen te worden meegeleverd; voertuigen dienen te zijn getest, geteld en gecontroleerd, enz.). Men dient ervan uit te gaan dat bij aankomst in het operatiegebied de voertuigen, in principe, tegelijkertijd worden ingezet. Na wat opstartproblemen is e.e.a. uiteindelijk, mede dankzij goed inspelen van de BLS, Crisisstaf, goed verlopen.

Hiervoor is al vermeld hoe essentieel het is vóór vertrek op alles te zijn voorbereid. Hierbij dienen ook schijnbaar luxe artikelen niet over het hoofd te worden gezien. In de zomer zijn bv. zaken als ventilatoren, muggenlampen, horregaas en muskietennetten essentieel voor een verbindingcentrum. Bij de keuze van een lokatie krijgt de werkruimte van een verbindingcentrum vaak lage prioriteit, waardoor men in de zomer met extreem hoge temperaturen (45°C) te kampen heeft en 's winters (-25°C) zaken als kachels, noppenplastic, tochtstrippen, purschuim en dergelijke onmisbaar zijn.

In principe kan worden gesteld dat de nieuwe PGU uitstekend voldoet. Nederland slaat met deze uitrusting bij Unprofor internationaal zeker geen slecht figuur. Met de winterkleding die in december '92 is verstrekt wordt de Nederlandse militair bij Unprofor v.w.b. PGU de best uitgeruste. Dat zijn echter zaken die vooraf hadden kunnen worden onderkend en niet, zoals nu is gebeurd, in allerijl, met de daarbijbehorende logistieke consequenties, moeten worden geleverd. Dat geldt overigens niet alleen voor de inmiddels verstrekte winterkleding; voor de nog niet verstrekte zomerkleding verdient een andere procedure de voorkeur.

Geografische invloeden

Zoals reeds gesteld, voldoet het aanwezige mate-

riël redelijk tot goed. Wel moet worden onderkend dat de vele bij het Vbdat aanwezige VW Combi's, die voor de vbdcentra in de sectoren onmisbaar zijn, als gevolg van de aanwezige enorme hoogteverschillen alleen in zomerse perioden voldoen. De inmiddels bij beide bataljons ingestroomde Mercedes-Benz-voertuigen voldoen uitstekend. Deze zijn bij het Vbdat echter niet ter vervanging van de VW Combi gekomen maar ter aanvulling. In eerste instantie had ook niet ieder vbdcentrum de beschikking over een eigen voertuig (VW Combi). Uit overwegingen m.b.t. commandovoering, bevoorradings, geneeskundige verzorging, verlopen – en dit alles afgezet tegen de vaak voorkomende lange reistijden tussen de diverse lokaties (een reis van 1½ uur wordt als kort beschouwd) – bleek dit echter noodzakelijk. Mede gezien de geografische omstandigheden, misschien ook wel uit financiële overwegingen (meteen opnemen in de *in-survey* en dus vergoeding door de VN), had men beter meteen kunnen kiezen voor een voertuig met 4-wielaandrijving.

Een optreden in een dergelijk groot operatiegebied heeft op verbindinggebied vele consequenties. Dat deze zich niet alleen beperken tot de operationele kant van Unprofor maar ook van invloed zijn op de logistieke ondersteuning spreekt vanzelf. Een groot gemis is dan ook de afwezigheid van vbdmiddelen in o.a. logistieke voertuigen geweest. De afstanden, het klimaat en de heersende tactische omstandigheden zijn van dien aard dat een vbdmiddel, met uiteraard voldoende bereik, bij iedere voertuigbeweging noodzakelijk is. Inmiddels, 9 maanden na aanvang operatie beschikt een aantal voertuigen over het Satcom-C-vbdsysteem dat voor bovengenoemde doeleinden uitstekend voldoet.

Aangezien men, mede als gevolg van de geplande lokaties van het Tbat, ervoor had gekozen de materieelbevoorrading voor het Tbat door tussenkomst van V200 te laten verzorgen d.m.v. de zg. „haalplicht”, bleek dat dit, gezien de definitieve lokaties van het Tbat, gigantische omlooptijden opleverde (ca. 1 week). Het moge duidelijk zijn dat dit operationeel niet acceptabel is, mede gezien het feit dat er regelmatig *crossings* gesloten zijn. Als men de geografische ligging van V200 bekijkt en de lokaties van het Tbat had ook dit tevoren kunnen zijn onderkend. Met name coördinatie en overleg met

de logistieke functionarissen van het Vdbat hadden daarbij van onschatbare waarde kunnen zijn.

Conclusie

Opnieuw is gebleken dat een goede analyse van een toekomstige operatie/opdracht uiterst waardevol is. Zeker bij een optreden in VN-verband, in een voor de Nederlandse krijgsmacht onbekend operatiegebied mag men bij bepaalde essentiële elementen van de analyse niet over één nacht ijs gaan. De wijze waarop de VN (bureaucratie en financiën) werken is voor een militaire eenheid operationeel niet acceptabel.

Aanbevelingen

1 Bij een optreden in VN-verband dienen de logistieke consequenties van het werken in een dergelijke organisatie goed te worden beschouwd. Kennis

van de geldende procedures is hierbij onmisbaar. 2 Handhaaf bij een optreden in VN-verband zoveel mogelijk de binnen de Nederlandse krijgsmacht aanwezige logistieke procedures. Houd bij deelneming van meer eenheden de echelonnering gescheiden en laat in een dergelijk geval de logistiek (per deelnemende eenheid) zelfstandig.

3 Laat bij een optreden in een onbekend gebied in VN-verband de analyse van de klimatologische invloeden bij de keuze van materieel een belangrijke rol spelen en laat die keuze niet afhankelijk zijn van financiën. Bij een goede kennis van de VN-organisatie blijkt dit juist financieel voordelig te zijn.

4 Besef goed de consequenties van de geografie van een operatiegebied voor mens, materieel en organisatie.

5 Begin reeds nu met voorbereidingen op logistiek gebied bij eenheden die voor uitzending in aanmerking komen.

Nederland en de nieuwe wereld

door P.C. Emmens, H.Ph. Vogel en H.W. van den Doel, 348 blz., geïll. Uitg.: Het Spectrum, Utrecht, 1992. Prijs (geb.): f 49,90. ISBN: 90.274.3079.9

Dit boek bestaat uit 3 delen, geschreven door verschillende auteurs. In dl 1, „Nederland, kolonisten en planters in de nieuwe Wereld”, analyseert P.C. Emmens de invloed van Nederland in die wereld en de terugwerking daarvan. Met name gaat het in dit deel over de handel en het economische belang. Hij constateert dat Nederland als gevolg van andere prioriteiten in de Oost in kwantitatieve zin slechts een bescheiden rol heeft gespeeld. Een rol die ook paste bij

de eveneens bescheiden rol van de Republiek in die tijd in Europa. De invloed van Nederland beperkte zich na het kortstondig bezit van een kolonie in het noordelijke en het zuidelijke gebied (Brazilië) van de Nieuwe Wereld (Nieuw Amsterdam) tot een aantal eilanden in het Caribisch gebied, Suriname en de Nederlandse Antillen. Boeiend is de beschrijving van die koloniën, waarbij vooral de verschillen tussen Suriname (klassieke plantagekolonie) en de Nederlandse Antillen (doorvoerhaven) bijzonder goed worden geschetst. Verschillen die tot op heden nog steeds van invloed zijn. Schr. komt op basis van zijn studie tot de conclusie dat Nederland op kwalitatief gebied wel een belangrijke rol heeft gespeeld met name v.w.b. de beperking van de Spaans/Portugese invloed in het noordelijk deel van de Nieuwe Wereld.

In dln 2 en 3, „Nederland en Latijns-Amerika”, door H.Ph. Vogel, en „Nederland en de Verenigde Staten”, geschreven door H.W. van den Doel, komt de jongere geschiedenis aan het bod. De afschaffing van de slavenhandel, de steun aan de rebellen in Latijns-Amerika tegen Spanje en Portugal, alsmede de steun aan de onafhankelijkheidsstrijd in Noord-

Amerika, de burgeroorlog in de VS en de Eerste en Tweede Wereldoorlog in Europa worden beschreven, waarbij uitvoerig en zeer gedetailleerd de relatie tussen Nederland en de Nieuwe Wereld wordt geanalyseerd.

In dl 2 constateert schr. dat de invloed op de ontwikkelingen beperkt is gebleven, alhoewel toch een aantal industrieën, zoals Shell, Philips en Bols, zich in Latijns-Amerika heeft gevestigd. De steun aan de rebellen manifesteert zich in de vlaggen en munten van een aantal landen. Centraal staan in dit deel de ontwikkelingen in Suriname en de Antillen. Ontwikkelingen die vooral welvaart gaven aan Curaçao als gevolg van de bauxietwinning en de vestiging van een raffinaderij van Shell. De Antillen onderhielden in feite de relaties met Zuid-Amerika, met name met landen als Venezuela en Argentinië. Relaties die ook thans nog onmiskenbaar van invloed zijn op de Nederlandse buitenlandse politiek.

Dl 3 leert ons dat tot de tweede helft van de 15e eeuw de relaties tussen Nederland en de VS beperkt waren. De Landverhuizing bracht daarin verandering; deze episode wordt in

een boeiend hoofdstuk beschreven waarbij alle facetten, zoals godsdienst, cultuur, handel en economie, worden behandeld. In die periode ontstond er een zeer diverse bewoning van de VS met Nederlandse nederzettingen in Michigan, Iowa en Wisconsin, hetgeen thans nog in vele plaatsnamen tot uiting komt. Goeie banden die later Amerika een ambivalente rol lieten spelen bij de onafhankelijkheid van Indonesië en de Nieuwguinese kwestie. Banden die ook in belangrijke mate de Nederlandse politiek na de Tweede Wereldoorlog en in de NAVO hebben beïnvloed.

Het boek is een weergave van een diepgaande kritische studie naar de aard van het verloop van de betrekkingen tussen Nederland en de Amerika's, waarbij het met name gaat over de vergelijking van de ontwikkelingen m.b.t. Zuid-Amerika en het Caribisch gebied en Noord-Amerika. Het boek is zeer gedetailleerd en toch goed toegankelijk voor een breed publiek. Het is zeker van belang het te lezen nu als gevolg van de internationale veranderingen nieuwe keuzes in de aard van de Atlantische betrekkingen moeten worden gedaan.

A. C. L. ADEMA, cdre KLU

Wereldorde en machtspolitiek

Visies op de internationale betrekkingen van Dante tot Fukuyama, door K. van der Pijl, 309 blz. Uitg.: Het Spinhuis, Amsterdam, 1992. Prijs: f 37,50. ISBN: 90.73052.41.6

De schrijver beoogt een theoretisch kader te schetsen van de internationale betrekkingen. Zijn uitgangspunt daarbij is dat (historische) ontwikkelingen de bestaande situatie – de maatschappij – hebben bepaald. De geschiedenis is daarbij volgens hem „het proces van de opkomst en ondergang van klassen, van hun onderlinge machtsverhoudingen en van de wijzen waarop deze (...) worden gereproduceerd. Zij hebben zich historisch ontwikkeld via een proces van natie- en staatsvorming.” „Bij

het beschrijven van de internationale politiek zelf heeft de rol van ideologische programma's, die bepaalde machts- en klassenverhoudingen tot uitdrukking brengen en richting geven, een belangrijke rol gespeeld”, aldus schr. In de loop van het boek wordt de theorie ontwikkeld van „het lockeaanse kerngebied dat zich vanuit Engeland heeft uitgebreid over de (in meerderheid) blanke, Engels sprekende wereld en enkele randgebieden en in dat proces een reeks *hobbesiaanse randstaten* heeft geïntegreerd of anderszins onderworpen”. „Vanuit twee van zulke staats/maatschappijcomplexen een structuur in de internationale betrekkingen te ontdekken” is het doel van het boek.

Geen stof, zou men zo zeggen, om op een vrije zaterdag achter een koel biertje te verslinden. Dat is dan ook niet de bedoeling. „De aanleiding voor dit boek was een verzoek (...) een bewerking te leveren van de syllabus Inleiding Internationale Betrekkingen, die de schrijver (...) heeft gebruikt in het onderwijs”, aldus de inleiding van het boek. Geen *ontspanning*, maar *inspanning* derhalve. Toch valt het allemaal wel mee. Zeker als men ervan uitgaat dat iemand die besluit een boek over „wereldorde en machtspolitiek” te gaan lezen, de nodige interesse voor dat onderwerp heeft. Voor deze mensen geeft schr. een uitstekend historisch overzicht van de ontwikkelingen op internationaal politiek gebied, incl. achtergronden, vanaf de kruistochten tot het einde van de „socialistische droom” rondom 1990. Niet alleen worden historische feiten gegeven, ze worden in hun maatschappelijk context geplaatst en vanuit alle mogelijke invalshoeken gezien. These en antithese worden tegen elkaar afgewogen en ruimschoots gedocumenteerd. Aandacht wordt besteed aan de ontwikkeling van de feodale staat en de rijksstructuur in het middeleeuwse Europa tot de staatsvorming en het Europese statenstelsel. De rol die de ideeën van mensen als Machiavelli, Hobbes, Locke, Kant en Hegel daarin hebben gespeeld wordt in hun onderlinge relatie duidelijk gemaakt. Zaken als imperialisme, fascisme,

marxisme, stalinisme, nationale zelfbeschikking en de Volkenbond, de Atlantische gedachte, Europese integratie, strategische en systeemtheorieën in het nucleaire tijdperk, de afhankelijkheid en de revolutie in de Derde Wereld, alsook de heden-daagse transnationale betrekkingen, ze komen alle aan bod. In vrijwel alle gevallen wordt de filosofie die aan een ontwikkeling ten grondslag ligt uiteengezet en wordt de relatie gelegd met degenen die deze gedachten hebben ontwikkeld.

Zoals schr. zelf aangeeft kan „uiteraard een overzicht van theoretici niet uitputtend zijn”. Binnen het bestek van ruim 300 blz. (incl. literatuurlijst en index) mag men ook niet meer verwachten. Bovendien is de literatuurlijst, waarnaar in de tekst veelvuldig wordt verwezen, indrukwekkend. Voor de „echte liefhebbers” biedt het boek dus ook nog aanknopingspunten voor verdere verdieping van de kennis. Maar ook wie het bij het lezen van dit boek laat heeft zich geestelijk verrijkt. Dankzij het feit dat hij de – op zich niet geringe – moeite heeft genomen dit boek door te werken heeft hij een zeer bruikbare hoeveelheid kennis vergaard over de *ins* en *outs* van de internationale betrekkingen. Daarbij valt te denken aan militairen, die de – vaak ingewikkelde – politieke context wensen te doorgronden waarbinnen zij hun operationele bedrijf moeten „runnen”. Meer in het bijzonder geldt dat voor militairen die in enigerlei vorm in politieke of diplomatieke kringen (komen te) verkeren. Voor hen vormt dit boek een heuse aanwinst.

J. F. W. VAN ANGEREN, lkol KLU

The limited partnership

Building a Russian-US security community, o.r.v. J.E. Goodby en B. Morel, 317 blz. Uitg.: Oxford University Press, Oxford, 1993. Prijs: £ 30,-. ISBN: 0.19.829161.2

Dit boek vloeit voort uit een groter project: *Building a co-operative security regime in and for Europe*, een gezamenlijke activiteit van onderzoekers van de Carnegie Mellon University in Pittsburg en van het

Stockholm International Peace Research Institute (Sipri). Binnenkort zal een tweede boek verschijnen; daarin zal onder de titel: *A co-operative security order in and for Europe* met name de Europese optiek aan de orde komen.

Na de introductie telt het boek drie delen, gewijd aan achtereenvolgens: de verhoudingen tijdens de overgang van Koude Oorlog naar gedeelde veiligheid, militaire macht en internationale stabiliteit, en de opbouw van een nieuwe relatie, gericht op veiligheid. In 16 hoofdstukken worden de thema's verder uitgewerkt. Een uitgebreide index maakt de tekst toegankelijk; eveneens is uitgebreide informatie over de auteurs opgenomen.

In het boek wordt een aantal relatief bescheiden stappen beschreven die door de beide mogendheden samen zouden kunnen worden genomen. Deze worden als noodzakelijk gezien om metterdaad inhoud te geven aan nieuwe onderlinge verhoudingen. Behalve retoriek zijn daden nodig om zichtbaar te maken dat beide landen werkelijk op een andere manier met veiligheid en stabiliteit willen omgaan. In dit boek worden dergelijke vormen van beleid en actie beschreven. Vanuit de historische en politieke context worden de barrières, de te verwachten effecten, maar ook de gevolgen van het uitblijven van daden aan de orde gesteld. Aan deze uitgave werkten 13 onderzoekers mee; 10 uit de VS, 2 uit de Russische Federatie en één uit Frankrijk. De redacteurs vertegenwoordigden de theorie en de praktijk. De Fransman Morel heeft een brede wetenschappelijke achtergrond; de Amerikaan Goodby is behalve wetenschapper ook geschoold in de praktijk. Hij was o.m. de tweede man in de Amerikaanse delegatie bij de Strategic Arms Reduction Talks (Start) en ambassadeur in Finland. Het resultaat is een uiterst lezenswaardige verhandeling over mogelijkheden om onderling vertrouwen op te bouwen. Alhoewel de werkelijkheid in een aantal aspecten de suggesties alweer heeft ingehaald, betekent dat niet dat lezing verloren moeit is. De beschreven stappen

zijn – en blijven – het overdenken waard. Geen mens weet op dit ogenblik in hoeverre noodzaak en opportunisme bepalend zijn voor de verhouding tussen de VS en de Russische Federatie. Alleen indien structureel nieuwe openingen naar elkaar ontstaan kan echte samenwerking ontstaan. Interessant is verder dat de beschreven problematieken zich ook laten vertalen naar andere landen die op grond van historische en andere ontwikkelingen tegenover elkaar staan. Ook al omdat hiervan nog zo veel voorbeelden bestaan kan het boek van harte worden aanbevolen.

J. M. J. BOSCH, kol cav

Verleden tijd

Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog, door S. Derks, dl 3, 192 blz., geïll. Uitg.: Robas bv, Weesp, 1992. Prijs: f 69,50. ISBN: 90.72770.30.7

De serie „Verleden tijd” bestaat uit een serie van vijf boeken met foto's, waarvan dit het derde deel is. De samensteller heeft getracht een representatief beeld te geven van het alledaagse leven in Nederland gedurende de Tweede Wereldoorlog. Daarbij is gebruik gemaakt van een groot aantal nog niet eerder gepubliceerde foto's uit de jaren 1940/45.

Het boek beoogt een snel toegankelijke dwarsdoorsnede te geven van het leven tijdens de bezettingsjaren en korte perioden die daaraan voorafging en erop volgden. Door de opzet probeert de samensteller een indruk te geven van die tijd zoals de gemiddelde Nederlander die zou kunnen hebben ervaren. Het eerste hoofdstuk, over de mobilisatie van Nederland, levert ondanks de doorklinkende grimmigheid een sfeer van nostalgie en amateurisme. Hfdst. 2 levert het obligate beeld van inval en capitulatie, vernielde bruggen, geblokkeerde havens, beschadigde steden en de oorlogsgraven. Hierna lijkt het leven weer bijna terug te komen in het normale ritme van het leven van alledag. Beelden van de installatie van het nieuwe gezag, van puin ruimen en opbouw, van verschillende vormen van recrea-

tie, maar vooral ook van de meest uiteenlopende bezigheden van alledag. Allengs echter ook beelden van aanpassing aan veranderende omstandigheden: de distributiebonnen, benzineschaarste en rantsoenering. Met de jaren nam de dwang van de bezetter toe; de latere jaren van de oorlog tonen een harder beeld. Staking, illegaliteit en Duitse vergeldingsmaatregelen voeren de boventoon. Ondanks deze harde realiteit zijn de foto's slechts illustratief en vrijwel nimmer schokkend. De laatste twee hoofdstukken brengen ten slotte de bevrijding en het daarop volgende herstel in beeld.

Door een combinatie van indringende, tot lezen uitnodigende, foto's en de uitgebreide toelichtende teksten is de samensteller inderdaad erin geslaagd in een kort bestek een boeiend beeld op te roepen over de periode die bij de oudere generaties een onuitwisbare indruk heeft achtergelaten. Het boekwerk is daarom vooral interessant voor de generaties die de Tweede Wereldoorlog niet zelf bewust hebben beleefd, maar hun informatie uit de tweede hand hebben verkregen.

ir. J. W. VAN BEMMEL, kol ts

Test policy in defense

Lessons from the military for education, training, and employment, door B.R. Gifford en L.C. Wing, 270 blz. Uitg.: Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1992. Prijs: f 135,-. ISBN: 0.7923.9176.4

Met name in de VS neemt het op gestandaardiseerde wijze bepalen van menselijke capaciteiten een belangrijke plaats in. Scores op tests bepalen vaak wat er met mensen gebeurt. Dat begint al in de schoolperiode (soms zelfs al daarvoor) en het blijkt even belangrijk te zijn bij het betreden van de arbeidsmarkt. Ten slotte blijkt vaak in de praktijk dat de mate waarin men wel of geen succesvolle carrière maakt in sterke mate mede wordt bepaald door de resultaten die bij allerlei tests worden behaald. Getel op het grote belang van dergelijke tests onderzoekt in de VS de *National commission on testing and*

public policy welke problemen en welke mogelijkheden het gebruik van tests biedt.

Zo is ook onder verantwoordelijkheid van deze commissie onderzoek verricht naar het gebruik van tests in militaire organisaties. In dit boek wordt daarvan verslag gedaan. Het opent met de constatering dat tests en de krijgsmacht een bijzondere relatie met elkaar hebben. Allereerst omdat het op grote schaal testen van personeel tijdens de Eerste Wereldoorlog in het Amerikaanse leger is begonnen. Ten tweede omdat ook nu nog in de VS jaarlijks grote aantallen jongeren op hun geschiktheid voor de militaire dienst worden getest. Ten slotte blijkt dat juist in de Amerikaanse krijgsmacht zeer veel onderzoek is gedaan naar de relatie tussen test scores en het functioneren in de praktijk (*performance*).

In dit boek worden de volgende onderwerpen aan de orde gesteld:

- de prestaties (*performance*) van militairen met een relatief lage test score;
- de relatie tussen test scores en het functioneren van officieren;
- de relatie tussen scores op de Asvab (Armed Services Vocational Battery) en diverse praktische prestaties.

Het eerste onderzoek laat zien dat kandidaten die op tests laag scoren in de praktijk slechts in zeer geringe mate minder presteren dan hun hoog scorende collega's. Hoewel de verschillen statistisch significant zijn, zijn de verschillen naar de mening van de onderzoeker, maatschappelijk gezien, te gering om op basis van deze scores een aantal kandidaten de toegang tot de krijgsmacht te ontzeggen.

In het tweede onderzoek wordt het praktisch functioneren van officieren gerelateerd aan zowel testresultaten als ook aan schoolprestaties. Hoewel uit het onderzoek blijkt hoe moeilijk het is om in vredetijd de kwaliteit van het functioneren van officieren te meten, blijkt ook dat binnen de aangegeven beperkingen schoolprestaties zeker zo goed voorspellen als de scores op de diverse tests. Door de veelheid van de in dit onderzoek betrokken variabelen

geven de uitkomsten tevens een goed beeld van de diverse mogelijkheden om in de VS tot de krijgsmacht te kunnen toetreden. Voorts wordt in een groot aantal tabellen een nadere demografische beschrijving gegeven van de opbouw van de groep officieren werkzaam in de Amerikaanse krijgsmacht.

In het laatste onderzoek wordt de Asvab op haar predictieve validiteit getoetst, d.w.z. dat de Asvab-scores worden vergeleken met de prestaties op diverse praktijktoetsen. Hoewel blijkt dat de Asvab-scores inderdaad voor deze praktijktoetsen een voorspellende waarde hebben blijkt ook dat het functioneren in de praktijk in feite multidimensionaal is.

Hoewel het erop lijkt dat het boek niet alleen door maar ook vóór psychologen is geschreven, leert de praktijk dat het zich ook door de minder statistisch onderlegde lezer gemakkelijk laat lezen. Interessant is het ook door de veelheid van variabelen, de grote hoeveelheid testgegevens, de zeer grote aantallen respondenten en de kritische instelling waarmee het is geschreven. Voor degenen die in Nederland bij het werven en selecteren van personeel zijn betrokken biedt het boek niet alleen genoeg informatie maar ook voldoende stof tot nadenken. Vooral ook voor wie in de Nederlandse krijgsmacht met deze problematiek te maken hebben biedt het vele momenten van herkenning. Ten slotte een waarschuwing: het boek is vooral geschreven op en voor de situatie zoals zich die in de VS voordoet, d.w.z. dat niet alles onverkort op de Nederlandse situatie van toepassing kan worden verklaard.

drs. G. J. C. ROOZENDAAL, kol mpsd

Arms industry limited

o.r.v. H. Wulf, 415 blz. Uitg.: Oxford University Press, Oxford, 1993. Prijs: £ 37,50
ISBN: 0.19.829164.7

Met het wegvallen van de bipolaire wereld veranderde veel: méér dan aanvankelijk werd of kon worden voorzien. De wapenindustrie – bij beide wereldmachten een omvang-

rijke, zij het onderling door structuur, werkwijze en positie op de markt tegelijkertijd onvergelykbare produktiesector – moest als een van de eersten voelen dat minder confrontatie ook een prijs heeft. In dit boek wordt de wapenindustrie ontleed. De vraag die het Stockholm International Peace Research Institute (Sipri) wenste te zien beantwoord was welke relatie bestaat tussen wapenindustrie, wapenproductie en export. Op basis van dit inzicht kan worden gedacht over alternatieven. Alleen indien en voor zover min of meer autonome processen kunnen worden gecontroleerd bestaat enig zicht op beheersbaarheid.

Vertrekpunt van de beschouwing is de wereld van de jaren '90; een wereld die vertrouwde uitgangspunten hun geldigheid zag verliezen. Het boek telt vijf delen: een inleiding in de wereld van de wapenindustrie, de vroegere Sovjet-Unie, de nieuwe republieken, Europa, en de „andere landen”. In dit laatste deel krijgen China, Japan, Australië en de overige wapens producerende landen aandacht. Twee bijlagen (de wapenproductie in het (vroegere) Joegoslavië en een bibliografie m.b.t. boeken over wapenproductie, gegevens over de auteurs en een index completeren het geheel.

De toegankelijkheid van de Sipri-dossiers is voor een dergelijk werk essentieel. Dit instituut rapporteert al jaren, zeer gedetailleerd, over wapenstromen, wapenaankopen en produktie. Daarbij stond de overheid in beginsel centraal. In dit boek worden andere „spelers” ontleed: het biedt een schat aan informatie over de diverse producenten, de producten en – zeker niet het minst interessant – de klanten. Ook Nederland komt overigens aan de bod. Met name wordt aandacht besteed aan de export van fregatten en – vanzelfsprekend – onze defensie-industrie. Herbert Wulf is zelf een bekend onderzoeker en auteur. Van zijn hand verscheen in 1989 o.a. *Rüstungsexport aus Deutschland*. De 19 medewerkers uit 12 verschillende landen zijn elk een autoriteit. Een gedegen studie die een vervolg rechtvaardigt.

J. M. J. BOSCH, kol cav ▷

De Balkan

Van burenruzie tot burgeroorlog, door R. Detrez, 3e dr., 256 blz., geïll. Uitg.: Uitgeverijgroep Combo, Baarn, 1993. Prijs: f 45,-. ISBN: 90.5240.107.1

Al in 1988 beschreef Detrez de weerslag van de etnische spanningen op de relaties tussen de Balkanlanden en op de veiligheid in Europa in zijn boek „Burenruzie op de Balkan”. Die beschrijving stond toen nog in het licht van de status quo tussen de twee grote militaire allianties, de NAVO en het Warschau-Pact. Inmiddels is die situatie drastisch gewijzigd en hebben ook de etnische spanningen op de Balkan zich verder ontwikkeld, o.a. uitmondend in een burgeroorlog in Joegoslavië. Dit boek is een actualisering van zijn eerder gegeven visie.

Hoewel schr. onderkent dat ook economische belangentegenstellingen tot conflicten kunnen leiden, gaat hij in zijn boek ervan uit dat het nationalisme – als politieke theorie, als moreel waardensysteem en als collectieve *state of mind* – een autonome kracht is die tot conflictsituaties kan leiden. Hij begint zijn beschouwing dan ook met een uitgebreide analyse van het begrip „nationalisme”, het ontstaan daarvan en de soms daaruit volgende negatieve consequenties. Hij keert aan het begrip een neutrale, zuiver technische, betekenis, nl. de opvatting dat elk individu tegenover zijn volk verantwoordelijk is voor de instandhouding van de nationale identiteit. Dat zal het gemakkelijkst zijn indien een volk of natie over zijn eigen nationale staat beschikt.

Dat het nationalisme zich juist op de Balkan zo sterk manifesteert, komt mede voort uit cultuurhistorische omstandigheden, waardoor het individu zich daar meer met het collectief identificeert dan in de rest van Europa. Een extra complicerende factor is bovendien dat niet alleen de taal bepalend is voor het nationaal bewustzijn, maar evenzeer de religie.

In hfdst. 2 gaat Detrez nader in op de Balkanvolkeren. Alleen al vanuit

taalkundig oogpunt bestaat er een complexe situatie. Er worden daar talen gesproken die behoren tot vijf geheel verschillende families; de Romaanse en de Slavische talen, het Grieks, het Albanees en het Turks. Voorts wonen niet alle Balkanvolkeren precies binnen de grenzen van hun eigen staat; sommige beschikken zelfs niet over een eigen nationale staat. In kort bestek gaat schr. in op de ontstaansgeschiedenis van die situatie en geeft een beschrijving van de verschillende Balkanvolkeren.

Vervolgens gaat Detrez nader in op het ontstaan van de Balkanstaten, een ontwikkeling die begon met het ontstaan van het nationalisme aan het eind van de 18e eeuw. Dat leidde tot een afbrokkeling van de macht van het Osmaanse rijk en een gefaseerde verzelfstandiging van de verschillende volkeren. Bij dat proces speelden ook verschillende Westeuropese staten, vanuit verschillende invalshoeken, een rol. Hier werd reeds een kiem gelegd voor latere conflicten. Vervolgens beschouwt Detrez de verschillende etnische problemen nader, behandelt de situatie van de Turken in Bulgarije en Griekenland, de kwestie van de Pomakken (Bulgaars sprekende moslims in Bulgarije en Griekenland), de Joegoslavische crisis (met een speciaal accent op Kosovo en Macedonië), de problemen van de Grieken in Albanië, de Hongaren en de Duitsers in Roemenië, de Moldavische kwestie en de situatie van de Gagaoezen (een Turks sprekend orthodox-christelijk volk).

Bijzonder kritisch laat schr. zich uit over de Europese politici; hij verwijt hen gebrek aan kennis en inzicht en inconsequent handelen. Mede hierdoor zou het conflict in het voormalige Joegoslavië zijn geëscaleerd. Hij waarschuwt tegen de huidige stellingname met betrekking tot Kosovo en Macedonië, die op termijn gemakkelijk tot verdere escalatie kan leiden. De huidige bemoeienis van de politici bestempelt hij als het „bluswerk van brandstichters”.

Detrez weet op een heldere, prettig leesbare wijze, zijn kennis en visie over te brengen. In zijn artikel „Tur-

kije en de stabiliteit van de Balkan” (*MS 162*(1993)(6)237) heeft de lezer reeds kennis met hem kunnen maken. Het is daarom niet vreemd dat reeds binnen een half jaar een 3e druk van dit boek is verschenen.

Het boek is een *must* voor ieder die te maken heeft met de problematiek in de Balkan en die met kennis van zaken erover wil oordelen.

ir. J. W. VAN BEMMEL, kol ts

De Nederlandse inlichtingen- en veiligheidsdiensten

door F. A. C. Kluiters, 460 blz. Uitg.: Sdu Uitgeverij, Den Haag, 1993. Prijs: f 79,90. ISBN: 90.12.08003.7

Dit naslagwerk bevat gegevens over alle bestaande en opgeheven officiële inlichtingen- en veiligheidsdiensten in Nederland. Een uniek boekwerk, omdat tot nu toe nauwelijks sprake is geweest van enige vorm van geschiedschrijving over de inlichtingen- en veiligheidsdiensten.

Het boek bevat in het kort de geschiedenis, de doelstellingen en organisatiestructuur van de 50 diensten, waaronder een groot aantal die t.b.v. de krijgsmacht hebben gefunctioneerd. In het tweede deel zijn biografische schetsen opgenomen van personen die in de diensten een rol hebben gespeeld. Het is opmerkelijk dat schr. met name door gebruikmaking van open bronnen en d.m.v. interviews met gewezen en nog actief personeel een zo omvangrijk naslagwerk heeft kunnen samenstellen. Hij beklemtoont dat hij zich heeft beperkt tot het vermelden van historisch vastgelegde feiten. Een nadere analyse van de betekenis en de wenselijkheid van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten is bewust achterwege gelaten. Nadrukkelijk stelt schr. ook dat hij de interpretatie van de verzamelde feiten overlaat aan degenen die zich daartoe bevoegd achten. Zonder meer kan worden gesteld dat dit boek daarbij een onmisbaar naslagwerk vormt.

R. WIELINGA (MID/HACIV)

Geen boodschap meer
die onderschept kan worden.
Dankzij Philips Crypto.

Dankzij Philips Crypto is uw vertrouwelijke informatie onderweg beveiligd. Want Philips Crypto maakt uw gegevens onherkenbaar voor onbevoegden.

Voor uw telefoongesprek,
faxbericht en datatransport.

PHILIPS CRYPTO

BEVEILIGT INFORMATIE ONDERWEG

Philips Crypto Postbus 218 5600 MD Eindhoven Tel. 040-722600 Fax. 040-723658.

Philips Crypto

PHILIPS